MACHI 2020

ELIMU JUMUISHI, STAHIKI, NA BORA INA MAANISHA NINI KWETU

RIPOTI YA SHIRIKISHO LA KIMATAIFA LA ULEMAVU

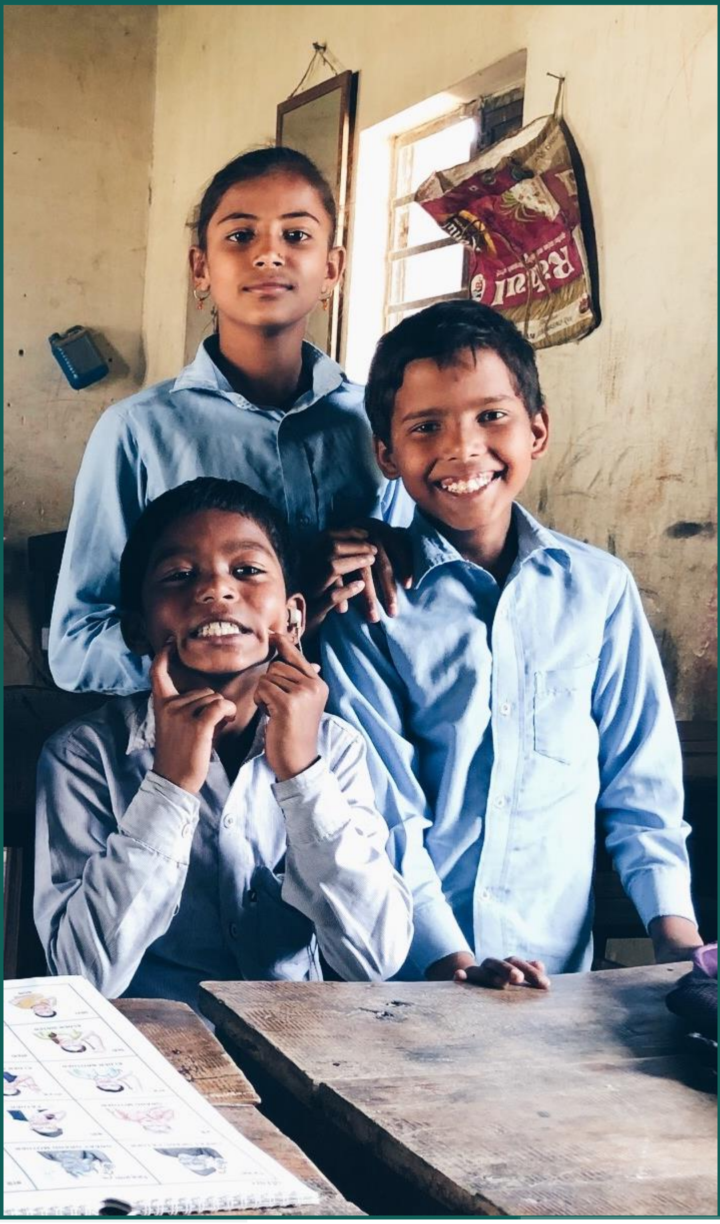

International Disability Alliance

UKaid from the British people

Ripoti hii imeandaliwa kama sehemu ya juhudi za Muongozo wa Elimu Jumuishi wa Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu (IDA), Sehemu ya mpango wa Kichocheo cha masuala ya watu wenye Ulemavu inayofadhiliwa na Idara ya Maendeleo ya Kimataifa ya Uingereza (DFID), pia ikisaidiwa na shirika la Hatima Jumuishi (Inclusive Futures). Hii iliongozwa na Kikosi kazi cha Elimu Jumuishi cha IDA kwa kupata taarifa zinazotokana na uzoefu wa Mashirika ya kitaifa ya Watu Wenye Ulemavu (OPDs), vilevile kupata taarifa za nyongeza za washirika kutoka Shirika la Kimataifa la watu wenye Ulemavu na Maendeleo (IDDC).

Picha ya jarada: *Wanafunzi wa darasa la rasilimali ya viziwi lililopo Shule ya sekondari ya Shree Devnandan Devraj, Ramnagari, Wilaya ya Parsa, Nepal. Picha kwa hisani ya: Kristin Snoddon/WFD na Carmelle Cachero/WFD.*

KWA KUSHIRIKIANA NA

Inclusive Futures | UKaid from the British people

YALIYOMO

VIFUPISHO 5

MUHTASARI 6

UTANGULIZI – HAKUNA KITU KWAAJILI YETU PASIPO SISI WENYEWE 7

2.1 Ripoti Mwongozo 7

2.1.1 Kikosi kazi cha elimu cha IDA 8

2.1.2 IDA na Ripoti Mwongozo 10

Mchakato wa mwongozo wa IDA 11

Msingi wa Ripoti hii 11

2.2 Maono ya IDA ya kufikia SDG4 kwa mtazamo wa UNCRPD 15

2.2.1 SDG 4 na Incheon 2030 15

2.2.2 Kifungu cha 24 cha UNCRPD & Tamko la Jumla Na. 4 16

2.2.3 Ahadi ya Cali juu ya haki na ujumuishi katika elimu 16

KUFIKIA SDG 4 KWA WANAFUNZI WOTE: 18

3.1 Pengo la ulemavu: kuingia, kushiriki na matokeo kwa wanafunzi wote wenye ulemavu 18

3.1.1 Matokeo ya kukosekana elimu kwa watu wenye ulemavu na familia zao 19

3.2 Kuendelea kutokueleweka kwa sera 19

3.2.1 Mwendelezo wa mifumo iliyoshindwa ya elimu maalumu 20

3.2.2 SIYO KITU KILEKILE – Uunganishaji dhidi ya Ujumuishaji 20

Matokeo ya elimu maalumu 22

3.3 Ujumuishaji kwenye kiini, siyo pembezoni mwa mabadiliko ya elimu 23

3.3.1 Juhudi zinazohusiana na SDG 4 zinamgusa kila mtoto, yeyote na popote alipo 24

KUBADILI MIFUMO YA ELIMU KUWA BORA, JUMUISHI NA STAHIKI: 26

4.1 Mambo ya msingi 26

4.2 Kuondoa vizuizi na kuhakikisha ufikikaji: mbinu kamilifu ya serikali 26

4.2.1 Masharti muhimu lakini yasiyotosheleza elimu jumuishi 27

Kutokubaguliwa 27

Sera Zinazokataza Kukataa Watoto 27

Ujumuishwaji Stahiki 27

4.2.2 Kushughulikia gharama za elimu 29

4.3 Kuendelea kuwa shuleni – ugatuzi unaweza kukuza ujumuishaji 30

4.3.1 Elimu ya malezi ya awali na makuzi (ECEC), utambuzi wa mapema na afua za mapema (EIEI) na upatikanaji wa huduma za utengamao 30

4.3.2 Kutathimini mahitaji saidizi, siyo kufunga mlango *31*

4.4 Ni zaidi ya ufikikaji: kutengeneza uwezo kwa mfumo wa elimu jumuishi kuleta matokeo 32

4.4.1 Utoaji rasilimali na fedha za kutosha kuwezesha ujumuishaji na haki sawia *32*

4.4.2 Idadi ya kutosha ya walimu waliofundishwa vizuri, wakiwemo walimu wenye ulemavu *33*

4.4.3 Mtaala sahihi (unofaa) na wenye mwitikio kwa elimu jumuishi *34*

4.4.4 Ufikikaji na huduma saidizi kwa elimu jumuishi *2*

4.5 Kutatua mjadala wa elimu maalumu 3

4.5.1 Kuondoa utaratibu wa shule zilizotengwa kwa elimu maalumu *4*

MAPENDEKEZO **5**

KWA SERIKALI 5

KWA TAASISI ZA KIRAIA 6

HITIMISHO **8**

REJEA 9

KIAMBATISHO **10**

VIFUPISHO

AT	Teknolojia Saidizi
DFID	Idara ya Maendeleo ya Kimataifa
ECC	Mtaala wa Msingi Uliopanuliwa
ECEC	Elimu ya awali ya utotoni na Uangalizi
EIEI	Utambuzi wa mapema na Uingiliaji wa mapema
ICEVI	Baraza la Kimataifa la Elimu la Watu wenye Ulemavu wa macho
ICT	Teknolojia ya Habari na Mawasiliano
IDA	Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu
IFHOH	Shirikisho la Kimataifa la Watu Wenye Usikivu Hafifu
GC	Tamko la Jumla
GEMR	Ripoti ya Ufuatiliaji wa Elimu Duniani
GLAD	Mtandao wa Wapigania Haki za watu wenye Ulemavu Duniani
INGO	Mashirika ya Kimataifa yasiyo ya Kiserikali
NGO	Mashirika yasiyo ya Kiserikali
OECD	Shirika la Ushirikiano wa Kiuchumi na Maendeleo
OPDs	Mashirika ya kitaifa ya Watu Wenye Ulemavu
SDG	Malengo ya Maendeleo Endelevu
UDL	Usanifu wenye Mfanano wa Kimataifa katika Kujifunza
UN	Umoja wa Mataifa
UNCRC	Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Mtoto
UNCRPD	Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Watu wenye Ulemavu
UNESCO	Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni
WBU	Umoja wa Wasioona Duniani
WFD	Shirikisho la Viziwi Duniani

MUHTASARI

Ripoti hii ya dunia juu ya elimu jumuishi inawasilisha kazi na maoni ya Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu (IDA) kuhusu jinsi ya kufikia Lengo la 4 la Maendeleo Endelevu (SDG4) - *kuhakikisha elimu jumuishi, bora na stahiki na kukuza fursa za kujifunza maishani kwa wote* – Kwa kuendana na Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Watu Wenye Ulemavu (UNCRPD), hasa kwa kuheshimu Kifungu chake cha 24 juu ya haki za wanafunzi wote wenye ulemavu.

Ripoti hii iliandaliwa kama sehemu ya juhudi za Muongozo wa Elimu Jumuishi wa Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu (IDA), Sehemu ya mpango wa Kichocheo ya masuala ya Watu wenye Ulemavu inayofadhiliwa na Idara ya Maendeleo ya Kimataifa ya Uingereza (DFID). Hii iliongozwa na Kikosi kazi cha Elimu Jumuishi cha IDA kwa kupata taarifa zinazotokana na uzoefu wa Mashirika ya kitaifa ya Watu Wenye Ulemavu (OPDs), imetokana na uchambuzi wa mwenendo wa sasa wa dunia kuhusu elimu jumuishi. Inaichukulia elimu jumuishi kama kiungo cha mabadiliko ya kijamii, ambayo yatapelekea kuwa na jamii ambayo itatambua utofauti wa raia wao.

Ripoti hii ni mhimili unao unganisha na kujenga juu ya makubaliano yaliyoanzishwa na wanachama wa IDA juu ya maelekezo ya kimkakati ambayo ni lazima yaongoze mageuzi ya sekta ya elimu, kwa kuwasilisha mtazamo wa ulemavu mtambuka, ambao utaweza kuwa chanzo cha taarifa kwa watetezi wa haki za watu wenye ulemavu katika eneo la elimu. Ujumbe muhimu wa ripoti hii ni kwamba **mfumo wa elimu jumuishi ndio *njia pekee* ya kufikia SDG ya 4 kwa watoto wote - wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu-wowote na mahali popote walipo**. Elimu jumuishi inahitaji mabadiliko ya kielimu, ambayo hayawezekani endapo yatatazamwa kama nyongeza ya mfumo wa elimu uliopo badala ya msingi wa mabadiliko ya kielimu.

Ripoti hii ina lengo la kutoa taarifa kwa wadau wa sekta ya elimu juu ya vipaumbele vilivyokubaliwa katika harakati za haki za watu wenye ulemavu, na kuwapa wanaharakati wa masuala ya watu wenye ulemavu na washirika wao ujumbe muhimu na mapendekezo ya kuunganisha na kuimarisha utetezi kuelekea mageuzi yenye ufanisi na ya kasi katika sekta ya elimu. Kujenga makubaliano haya haikuwa kazi rahisi; kwa hivyo, ripoti hii inalenga kuelezea jinsi elimu jumuishi inavyoweza kutekelezwa. Inajumuisha mapendekezo ya utendaji mzuri ambao unaweza kuungwa mkono na sera nzuri na sheria, na kupelekea uwepo wa mifumo sahihi ya elimu jumuishi. Pia inakusudia kutoa uhalisia juu ya hali ya sasa inayowakabili wanafunzi wenye ulemavu, kama mchango wa kufuatilia maendeleo katika kufikia SDG ya 4 kwa wote. Kazi iliyo mbele ni kubwa na inahitaji juhudi zilizoratibiwa kushinikiza mabadiliko ya mifumo ya elimu-jumuishi ambayo kwa hakika inaruhusu uwepo wa utofauti.

Katika kutekeleza UNCRPD, serikali lazima ishughulikie kwa karibu na kushirikisha kikamilifu watu wenye ulemavu kupitia mashirika yao yanayowawakilisha (Vifungu vya 4.3 na 33). IDA na muundo wake wa kipekee kama mtandao wa mashirika ya kimataifa ya haki za watu wenye ulemavu ni uwakilishi wenye mamlaka zaidi wa watu wenye ulemavu katika kiwango cha dunia. Ripoti hii inaleta pamoja sauti za uwakilishi za watu wenye ulemavu katika kuhakikisha *elimu jumuishi ambayo ni bora na stahiki na upatikanaji wa mafunzo wakati wote maishani* kwa watu wenye ulemavu.

UTANGULIZI – Hakuna kitu kwaajili yetu pasipo sisi wenyewe

2.1 Ripoti Mwongozo

Haki ya kupata elimu kwa wote imejikita katika sheria za kimataifa tangu kupitishwa kwa Tamko la Dunia la Haki za Binadamu mnamo 1948, na idadi ya jumla ya watoto wasiokuwa shuleni imekuwa ikipunguzwa polepole. Walakini, watoto na vijana wenye ulemavu wanaendelea kutengwa kwa kiasi kikubwa kutoka kwa aina yoyote ya elimu na wale ambao wanasoma shule kawaida hupata elimu duni na bora kwa miaka michache. Takwimu sahihi juu ya idadi ya watoto wenye ulemavu wasiokuwa shuleni na ubora wa elimu yao hazipatikani, lakini mashirika ya Umoja wa Mataifa yanakubaliana kwamba angalau theluthi moja ya watoto wasiokuwa shuleni wana ulemavu.

Mashirika ya Watu Wenye Ulemavu yaliungana kuwasilisha matakwa yao kwa serikali mbalimbali za dunia wakati wa majadiliano juu ya UNCRPD miaka ya 1990. Matokeo yake yalikuwa ni kuahidi kuwepo na "mfumo wa elimu jumuishi katika ngazi zote," ambayo inamaanisha kubadilisha mifumo ya elimu iwe jumuishi wakati wakiendelea kutoa usaidizi kwa mwanafunzi mmojammoja unaohitajika ili kumwezesha kufaulu. Vyama vya Watu wenye Ulemavu vinatarajia hatimaye kufikia elimu jumuishi sawia kwa wanafunzi wote; ripoti hii inaangazia maendeleo yaliyopatikana na ambayo bado hayajafanyika, baada ya miaka mingi ya kufanya kazi.

IDA ilianzishwa mnamo 1999 na ni mtandao wa mashirika ya kimataifa (8) na ya kikanda (6) ya watu wenye ulemavu. Muundo wa kipekee wa IDA kama mtandao wa Vyama vya Watu wenye Ulemavu vya kimataifa vinaipa fursa ya kuwa kama sauti yenye mamlaka na mwakilishi wa watu wenye ulemavu katika mfumo wa Umoja wa Mataifa, unaowakilisha takriban watu bilioni moja wenye ulemavu ulimwenguni. Sasa, wanachama wa IDA wameungana tena ili kusaidia serikali, taasisi zenye washirika wengi, Mashirika yasiyo ya Kiserikali (NGOs) na sekta binafsi kuelewa maeneo ya mkwamo: **maendeleo yaliyofanywa hayatoshi na mengi yanahitajika kubadilika ili serikali ziweze kutimiza ahadi zao katika kutekeleza UNCRPD na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs).**

Wajumbe wa Kikosi kazi cha Elimu Jumuishi cha IDA na wawakilishi kutoka chama cha watu weneye ulemavu, Kathmandu Nepal, Machi 2019. Picha kwa hisani ya IDA

Kama sehemu ya juhudi za IDA za mwongozo wa Elimu Jumuishi (zilizofadhiliwa na DFID), wawakilishi wa wanachama wanne wa IDA waliunda timu kazi ya kitaalamu kuongoza juhudi hizo na uundaji wa elimu jumuishi, stahiki na bora. Wajumbe hao wanne ni Shirika la Ujumuishi la Kimataifa (Inclusion International), Shirikisho la Kimataifa la Watu wenye Usikivu Hafifu (the International Federation of Hard of Hearing People), Umoja wa Wasioona Duniani (the World Blind Union) na Shirikisho la Viziwi Duniani (the World Federation of the Deaf). Wakati ripoti hii imekubaliwa na Muungano huu kwa ujumla, mifano iliyotumiwa katika ripoti hii inaonyesha mtazamo juu ya msimamo uliokubaliwa kama ilivyoonyeshwa na mashirika manne wanachama wa IDA ambao walishiriki kikamilifu katika timu kazi ya kitaalamu. Awamu inayofuata ya juhudi za mwongozo wa Elimu Jumuishi itaendelea zaidi, kupanua na kusambaza yaliyomo kwenye ripoti kwa njia ambazo zinaakisi utofauti mpana wa harakati za haki za watu wenye ulemavu.

2.1.1 Kikosi kazi cha elimu cha IDA

Shirika la Ujumuishi la Kimataifa (Inclusion International), mmoja wa wanachama waanzilishi wa Shirikisho la KImataifa la Ulemavu, ni shirikisho la kimataifa la mashirika ya watu wenye ulemavu wa akili ya nchi mbalimbali na familia zao. Mashirika mengi wanachama yaliundwa na wazazi ambao watoto na vijana wao walikataliwa kuingia katika shule za kawaida, na wengi walianza shule maalum za mwanzo za watoto na vijana wenye ulemavu wa akili. Uzoefu wa uwepo wa shule maalum ulithibitisha uwezo wa wanafunzi wenye ulemavu wa akili kujifunza, lakini pia ulipelekea wao kuweza kuishi mbali na jamii zao. Kujumuishwa kwa wanafunzi wenye ulemavu wa akili katika madarasa ya kawaida, kwa usaidizi maalumu, kulisababisha matokeo bora ya masomo kwa wanafunzi wenye ulemavu na wasio na ulemavu na kuwaandaa wote kuwa wanachama wa jamii jumuishi. Zaidi ya hapo, wanachama walitambua kuwa hakutakuwa na rasilimali za kutosha kuendesha mifumo miwili tofauti kwa wakati mmoja - mfumo maalum wa elimu na mfumo wa kawaida wa elimu.

Shirikisho la Kimataifa la Watu Wenye Usikivu Hafifu (The International Federation of Hard of Hearing People (IFHOH))**,** ambalo ni mwanachama wa Muungano wa Kimataifa wa watu wenye Ulemavu, linawakilisha sauti ya watu ambao wana usikivu hafifu kote duniani na linajumuisha mashirika ya kitaifa ya watu wenye usikivu hafifu wenyewe. Kupitia mradi wa Elimu Jumuishi, kutengwa kwa watoto na vijana ambao wana usikivu hafifu kuhudhuria shule kwa sababu ya vizuizi vya kitamaduni kumebainika. Watoto wenye usikivu hafifu wanataka umakini ili kukuza stadi za lugha na usikivu tangu utotoni. Wakati wote wa masomo yao, ushiriki wao kikamilifu unataka kuona mahitaji yao ya ufikikaji, kama vile usikivu ulioboreshwa, maandishi mafupi ya ufafanuzi (captioning), vikitolewa, sambamba na huduma za usaidizi na mikakati madhubuti ya mawasiliano. Bila kufanya hivyo, wanafunzi ambao wana usikivu hafifu, wakati wako kwenye darasa lililounganishwa, hawawezi kushiriki kikamilifu, na kwa hivyo kutengwa kwa msingi wa ulemavu wao. Haya ni masuala ambayo yanahitaji kushughulikiwa, ambayo ni sehemu ya kiini cha hii ripoti mwongozo.

Umoja wa Wasioona Duniani (WBU), ambao ni mwanachama wa Shirikisho la Kimataifa la watu wenye Ulemavu, unawakilisha takriban watu milioni 253 duniani ambao ni watu wasioona na watu wenye uoni hafifu. Wanachama wake ni mashirika ya wasioona katika

nchi 190, na vilevile mashirika ya kimataifa yanayofanya kazi katika eneo linaloshughulika na watu wenye ulemavu wa macho. WBU na mshirika wake, Baraza la Kimataifa la Elimu kwa Watu wenye Ulemavu wa macho (ICEVI), wanashirikiana kwa karibu juu ya masuala muhimu yanayohusu elimu ya wanafunzi wenye ulemavu wa macho. WBU inatambua kutokuwepo kwa usawa katika fursa za elimu kwa watoto na vijana wasioona na wale wenye uoni hafifu, hasa katika nchi zinazoendelea za Afrika, Asia na Amerika ya Kusini, ambapo takriban 90% ya watoto na vijana wote wenye ulemavu wa macho wanaishi na ambapo chini ya 10 % ya watoto na vijana hawa kwa sasa ndio wanaopata elimu, iliyo rasmi au isiyo rasmi. WBU inathibitisha kuwa: ujumuishwaji, elimu iliyo sahihi na fursa za kujifunza wakati wote maishani ni msingi wa kuboresha maisha ya watu wenye ulemavu wa macho. WBU inaunga Kifungu cha 24 cha Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Watu Wenye Ulemavu na inasisitiza kuwa wanafunzi wenye ulemavu wa macho wanahitaji njia za kipekee za kufundishwa, kujifunza na mfumo wa tathmini ili kupata elimu bora na iliyo kamilifu. Lazima kuwepo na ufikikaji wa mtaala kwa wanafunzi, mtaala lazima uwe nyumbufu ili kuruhusu mabadiliko na ujumuishe masomo ya hesabu na sayansi. Wanapaswa kufundishwa stadi za kusoma na kuandika kwa nukta nundu (braille), kumudu mazingira na ujongeaji, utumiaji wa teknolojia ya upatikanaji wa habari na mawasiliano, kuchangamana katika jamii na kufanya shughuli za kila siku, ambayo baada ya maisha ya shule itasaidia kukuza maendeleo yao kwa ujumla na kuwawezesha kuishi maisha ya kujitegemea katika jamii.

Shirikisho la Viziwi Duniani (WFD), shirika lisilo la kiserikali la kimataifa lenye wanachama 125 ambao ni vyama toka mataifa mbalimbali na mwanachama mwanzilishi wa Shirikisho la watu wenye Ulemavu la Kimataifa, kwa muda mrefu limetetea watoto ambao ni viziwi wapate elimu bora kwa lugha mbili katika lugha zao za ishara za kitaifa. UNCRPD (Kifungu cha 24 (3) na (4)) kinatambua haki za watoto ambao ni viziwi kuelimishwa katika mazingira ambayo yanakuza maendeleo yao ya kielimu na kijamii. Haki na uwezo kamili wa kujifunza wa watoto ambao ni viziwi hutambuliwa katika mazingira yenye upana wa lugha, yaani: shule zinazotumia lugha mbili za ishara na mazingira mengine ya kielimu ambayo ni sehemu ya mfumo wa elimu jumuishi. WFD inaamini elimu jumuishi kwa watoto ambao ni viziwi hupatikana kupitia shule bora zenye lugha mbili za ishara na mazingira mengine ya kielimu yanayofundisha lugha ya ishara ya kitaifa na lugha ya kitaifa inavyoandikwa. Mazingira haya ya lugha mbili huleta pamoja wenzao ambao ni viziwi na watoto wengine wanaotumia lugha ya ishara, na walimu wanaojua lugha ya ishara ya kitaifa, pamoja na walimu ambao ni viziwi; na kufundisha mtaala wa kitaifa pamoja na kufundisha lugha ya ishara na utamaduni wa viziwi. Utaratibu huu una jukumu muhimu katika kudumisha lugha za ishara na jamii za viziwi; pia zinawezesha ukuaji wa lugha muhimu ya ishara na kuwa chanzo kipya cha maendeleo ya utamaduni wa viziwi.

Ili kuendana na UNCRPD, serikali lazima **ifanye mashauriano** kwa karibu na **kuwashirikisha kikamilifu** watu wenye ulemavu kupitia vyama vinavyowawakilisha (Vifungu vya 4.3 na 33). Shirikisho la watu wenye Ulemavu la Kimataifa, na muundo wake wa kipekee kama mtandao wa mashirika ya kimataifa ya kutetea haki za watu wenye Ulemavu, ndiye **mwakilishi mwenye mamlaka zaidi wa watu wenye ulemavu duniani**. Upekee wa ripoti hii ni kwamba ndiyo sauti ya uwakilishi ya watu wenye ulemavu, **kwa mtazamo wao**; na kwamba inaleta pamoja sauti za uwakilishi za watu wenye ulemavu kuhusu jinsi ya *kuhakikisha upatikanaji wa elimu bora, stahiki na jumuishi na fursa ya kujifunza wakati wote maishani* kwa watu wenye ulemavu.

2.1.2 IDA na Ripoti Mwongozo

Dhima ya IDA ni "**kuendeleza haki za binadamu za watu wenye ulemavu, kama sauti ya pamoja ya mashirika ya watu wenye ulemavu, kwa kutumia Mkataba wa Haki za Watu wenye Ulemavu na vyombo vingine vya haki za binadamu**." Kulingana na Muundo wake wa Kimkakati wa 2020-2023, lengo kuu la IDA ni kwamba "haki za watu wenye ulemavu zinaendelezwa na Nchi Wanachama, Umoja wa Mataifa na wadau wa ushirikiano wa kimataifa katika ajenda za haki za binadamu, maendeleo, amani na usalama, kwa kushirikiana na vilevile kupitia ushiriki wa Mashirika ya Watu Wenye Ulemavu yaliyowezeshwa kiutaalamu kwaajili ya kupanga, kutoa huduma na kufuatilia sera na mipango inayoathiri maisha yao."

Kutokana na juhudi za utetezi uliofanikiwa katika muongo mmoja uliopita, suala si tena **kujumuisha au la**, bali **jinsi ya kujumuisha** watu wote wenye ulemavu. Kadri nia ya kushiriki katika masuala ya maendeleo yanayojumuisha watu wenye ulemavu inavyoongezeka, harakati za haki za watu wenye ulemavu zina jukumu muhimu katika kuelekeza juhudi za maendeleo ili ziweze kuchangia katika kutimiza haki za watu wenye ulemavu. Endapo hakuna ujumbe unaoeleweka, kuna hatari kwamba uwekezaji unaweza kufanywa katika namna ambayo haikuzi kikamilifu haki za watu wenye ulemavu, inayokiuka UNCRPD, na/au kuendeleza ubaguzi dhidi ya makundi mengine. Katika eneo la elimu, hii inaweza kumaanisha, kwa mfano, utoaji fedha ili kuhakikisha mazingira yanatengwa ambapo watoto na vijana wenye ulemavu wananyimwa fursa za kujifunza kwa usawa na wengine.

Katika miaka ya awali ya Ajenda ya 2030, IDA na wanachama wake walianzisha ushirikiano mpya kupitia Programu Kichocheo ya mausala ya watu wenye Ulemavu. Programu hii (iliyofadhiliwa na DFID) ililenga kuweka mazingira ya utekelezaji wa SDGs kutoka kwa mtazamo wa UNCRPD na OPDs, wakati huohuo ikihakikisha ushiriki wa makundi mengi yaliyotengwa. Dhana kuu ya mpango huo ilikuwa kuongeza kasi ya ufikiwaji wa SDG kwa kuendana zaidi na UNCRPD. Mpango wa Mwongozo wa Elimu Jumuishi, kipengele cha Programu Kichocheo ya masuala ya watu wenye Ulemavu, ilikuwa na lengo la **kukuza maoni yanayoongozwa na OPDs, mtazamo wenye ushahidi thabiti juu ya jinsi bora ya kufanikisha SDG 4 – inayoendana kikamilifu na Ibara ya 24 ya UNCRPD ifikapo mwaka 2030.**

Mchakato wa mwongozo wa IDA

Chapisho hili ni moja ya matokeo muhimu ya juhudi za Mwongozo za Elimu Jumuishi katika kuandaa utaratibu wa kusaidia OPDs za kitaifa katika utetezi wao kuelekea utekelezaji wa SDG 4 na UNCRPD Kifungu cha 24. Ni matokeo ya mchakato unaolenga kujenga maelewano baina ya ulemavu mtambuka juu ya mapendekezo ya kimkakati katika kutetea kwa pamoja haki ya upatikanaji wa elimu bora na jumuishi, kwa wanafunzi wote wenye ulemavu. Mchakato huu haukuwa rahisi. Kwa kuwa ilichukua muda kwa mashirika ya watu wenye ulemavu kukubaliana juu ya maandishi ya kifungu cha 24 cha UNCRPD, pia ilichukua muda kwa Timu Kazi ya Elimu Jumuishi ya IDA kuelewa mitazamo ya makundi mbalimbali na kukubaliana juu ya mwelekeo wa kimkakati ili kuhakikisha utekelezaji wake katika mazingira yenye rasilimali zisizotosha. Hata hivyo, washiriki wa Timu Kazi ya Elimu Jumuishi ya IDA waliongozwa na nia thabiti ili kupata mwongozo wa pamoja unaoeleweka katika kushiriki na kuchangia mageuzi ya haraka na ya muhimu ya sekta ya elimu. Timu iliona umuhimu wa kupata mwitikio sahihi ili kuondokana na mazingira hatarishi – hakukuwa na kitu kingine cha thamani zaidi ya hatima za mamilioni ya watoto na vijana wenye ulemavu, na hitaji la kuunda jamii jumuishi.

Kupitia warsha tatu za kitaalamu, ambazo zilijumuisha kubadilishana wataalamu washauri, wadau wa sekta ya elimu, washirika wa elimu jumuishi hususan Kikundi Kazi cha IDDC, OPDs za kiwango cha kimataifa, kikanda na kitaifa, makubaliano ya jinsi ya kufanikisha vizuri SDG4 kwa kuendana na Kifungu cha 24 cha UNCRPD yaliandaliwa. Msimamo huu uliidhinishwa na Bodi ya IDA na unatumiwa kushawishi mijadala ya elimu jumuishi, pamoja na ripoti ijayo ya Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO) ya mradi wa Waangalizi wa Elimu Duniani (*Global Education Monitor*) ya 2020, na Kikundi Kazi cha Elimu Jumuishi cha *Global Action on Disability* (GLAD) yaani Mtandao wa Wapigania Haki za watu wenye Ulemavu Duniani. Andiko hili la makubaliano la kimataifa limejikita katika mapitio ya kina ya hali ya Nepal kuhusu watoto na vijana wenye ulemavu juu ya ufikiaji wa elimu, ambayo yalitoa taarifa katika majadiliano ya awali juu ya mazingira mbalimbali yanayowezekana ya kisera. Pitio hilo linapatikana kama ripoti ya pembeni. Lilijazilishwa zaidi na utafiti uliyofanywa na Shirikisho la Viziwi (Nepal) na Shirikisho la Kimataifa la Usikivu Hafifu (Nepal na Uganda), Kichocheo cha juhudi cha Elimu Jumuishi kutoka shirika la Ujumuishaji Kimataifa (*Inclusion International*) Peru, Paraguay, Nepal, na kazi ya Umoja wa Wasioona Duniani kupitia mshirika wake, Baraza la Kimataifa la Elimu kwa Watu Wenye Ulemavu wa Macho (ICEVI).

Msingi wa Ripoti hii

ELIMU JUMUISHI ndiyo *njia pekee* ya kufikia SDG 4 kwa watoto *wote* - wakiwemo watoto wenye ulemavu - yeyote na popote alipo. Kujumuishwa sio kuwekwa, lakini ni hali ya kujisikia wewe ni mmoja wa watu waliopo katika kundi fulani. Elimu jumuishi inahitaji mabadiliko ya kielimu, na ufikikaji unaowezesha ushiriki kamili; sio nyongeza kwa mifumo iliyopo ya elimu.

Ripoti hii inakusudia kuelezea kwa usahihi **maono ya IDA kuhusu elimu jumuishi**, kwa kuimarisha ahadi ya utimizaji wa SDG4. Jitihada zilizopo zimeonyesha kuwa ni kwa kutumia vizuri rasilimali zilizopo tu ndio mifumo ya elimu inaweza kuwalinda watoto na vijana wenye ulemavu na wasio na ulemavu wasishindwe masomo. Kujenga mfumo sahihi wa ujumuishaji ndiyo njia pekee ya kuleta mwitikio kwa wakati mmoja kwenye matatizo ya shule na ufunzaji na kuhakikisha ufikiaji wa SDG4 - elimu jumuishi iliyo bora na stahiki - kwa watoto wote, yeyote na popote alipo.

Katika **mfumo wa elimu jumuishi**, wanafunzi wote wenye ulemavu na wasio na ulemavu hujifunza pamoja na wenzao shuleni na madarasani katika shule zilizopo ndani ya jamii zao. Wote wanapokea msaada wanaohitaji, kutoka shule za awali hadi vyuo vikuu na mafunzo ya ufundi, katika shule jumuishi na zinazoweza kufikika ambazo zinazingatia maadili ya kijamii na kitamaduni, inayothibitika, ya mwenendo bora na inayotokana na upendeleo binafsi.

Mfumo wa elimu jumuishi umekusudiwa kutoa elimu bora kwa watoto na vijana wote kwa usawa kupitia hatua zifuatazo (zimefafanuliwa zaidi katika ripoti hii):

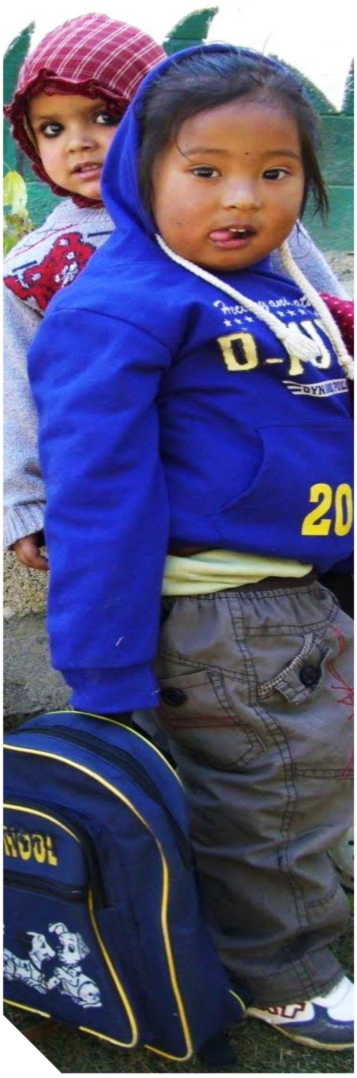

1	Huenda inasimamiwa na sekta ya umma au ya kibinafsi, vitengo vyote vya elimu vinasimamiwa na Wizara za Elimu, Wizara za Elimu ya Juu, au wizara zingine zinazohusika kwa mafunzo shirikishi ya ufundi, malezi ya awali na makuzi na fursa za kujifunza maishani;
2	Utekelezaji kisheria wa kuzuia ubaguzi na sera[1] zinazopinga watoto kukataliwa zinatekelezwa;
3	Utoaji wa ujumuishwaji stahiki kama ulivyoainishwa katika UNCRPD, unatekelezwa kisheria nchi nzima, na katika ngazi zote za mfumo;
4	Uwekezaji mkubwa (kibinadamu, kijamii na kifedha) unafanyika katika kuajiri na kutoa mafunzo kwa walimu wenye sifa, wakiwemo walimu wenye ulemavu, ambao wanaweza kutoa mafunzo jumuishi na bora kwa wanafunzi wote;

[1] Sera Zinazokataza Kukataa Watoto zinaeleza wazi, kwa sehemu, kwamba hakuna mtoto atakayekataliwa kuingia shule iliyopo katika eneo analoishi kwa kigezo cha ulemavu wake.

5 Uelimishaji wa Walimu na mabadiliko ya mitaala ujumuishe kanuni za usanifu wenye mfanano wa kimataifa katika kujifunza, ikiwa ni pamoja na ufikikaji ulio sawia na pia ushiriki.

6 Uwekezaji mkubwa (kibinadamu, kijamii na kifedha) hufanywa katika upatikanaji wa miundombinu inayohitajika, vifaa vya walimu, wanafunzi na wazazi, shughuli za kitaaluma na zisizo za kitaaluma, na mifumo ya kushirikisha wazazi na jamii, pamoja na utoaji wa vifaa na teknolojia saidizi, na kutoa mafunzo kuhusu matumizi yake;

7 Huduma zilizoandaliwa vizuri hupatikana katika ngazi zote, kusaidia shule zote na walimu wote katika kutoa mazingira mazuri ya kujifunza kwa wanafunzi wote, pamoja na wale wenye ulemavu;

8 Utofauti wa lugha (pamoja na lugha za alama, lugha za mguso) na njia za mawasiliano (rahisi kusoma, Nukta nundu, nk) hutumiwa katika mfumo huu wote. Kipaumbele wanapewa walimu ambao tayari wana ufasaha katika matumizi ya lugha hizi (yaani, walimu ambao ni viziwi) na kupewa usaidizi wa kutosha kuhakikisha walimu wote wanapata fursa za kukuza ufasaha wa lugha;

9 Shule maalum na mazingira mengine yaliyotengwa huondolewa hatua kwa hatua, wakati rasilimali watu na vyanzo vya maarifa vinabadilishwa kuwa usaidizi kwa wote, ushiriki na ujumuishwaji kupitia taasisi jumuishi, kama shule, vyuo na vituo vya huduma ndani ya jamii;

10 Kwa sababu ya jukumu lao muhimu katika kuhakikisha watoto viziwi wanapata lugha, shule zilizopo kwaajili ya wanafunzi viziwi ambazo kwa sasa hazitumii lugha ya alama kufundishia na / au hazifuati mtaala wa serikali zinasaidiwa kubadilika kuwa shule za lugha mbili za alama (angalia Kiambatisho);

11 Takwimu hukusanywa mara kwa mara, na kunyumbulishwa kwa kiwango kinachoweza kuonyesha aina ya ulemavu na kisha kuchambuliwa ili kuhakikisha kunakuwa na ufuatiliaji wa kutosha na kuwezesha kutoa elimu jumuishi, bora na stahiki;

12 Katika mifumo ya ugatuzi, kuhakikisha kuna kanuni thabiti, mifumo ya uwajibikaji na upangaji wa rasilimali kwa elimu jumuishi katika ngazi zote za serikali;

13 Ushirikiano wa wadau mbali mbali kati ya wizara za elimu, shule, walimu, huduma za usaidizi, wazazi na jamii, unakuzwa ili kuhakikisha ujumuishwaji mzuri na sawia. Ushirikiano na wadau wenye ulemavu (wazazi, walimu, maafisa wa serikali na wengine) unatumiwa ipasavyo kuhakikisha ushiriki mkamilifu katika kufanya maamuzi;

14 Huduma mbali mbali za usaidizi (yaani mafunzo, afya, ulinzi, kijamii, n.k) zinapatikana kwa watoto, vijana (na wazazi wao), kuanzia wakati wa kuzaliwa na katika maisha yao yote. Huduma hizi zimeunganishwa na huduma zinazotolewa na idara zingine za serikali na kwa kuratibiwa na mfumo wa elimu. Huduma hizi zinalenga kukuza ujuzi maalum wakati wa ukuzaji wa lugha ya awali, pamoja na uwezo wa kusoma na kuandika kwa lugha ya mguso na ya alama. Huduma hizi zinapaswa kujumuisha ulipaji wa gharama za ziada zinazohusiana na ulemavu na usaidizi wa jumla ili kuishi maisha ya kujitegemea.

2.2 Maono ya IDA ya kufikia SDG4 kwa mtazamo wa UNCRPD

Mwitikio juu ya matatizo yaliyopo shuleni na kujifunza, mifumo ya elimu jumuishi inachangia uwezo mkubwa wa vizazi vijavyo kukubali utofauti na kufikia usawa wa kijinsia, kukuza maendeleo endelevu, amani na utulivu, na kukuza aina mbalimbali za ujuzi unaohitajika katika uchumi ujao.

Ripoti hii imejengwa katika msingi wa imani thabiti kwamba njia pekee ya kuhakikisha upatikanaji wa elimu jumuishi ni kwa kuunda mfumo wa elimu ambao ni jumuishi kwa watoto na vijana *wote* na unatoa ufikikaji muhimu, rasilimali na usaidizi kwa ushiriki wao kamili na wa moja kwa moja.

> Kwa hivyo, kujenga **mfumo mwafaka wa elimu jumuishi ndio njia pekee ya kuhakikisha elimu jumuishi, bora na stahiki na kukuza fursa za kujifunza kwa wanafunzi wote kipindi chote cha maisha yao.**

2.2.1 SDG 4 na Incheon 2030

Lengo la 4 la Maendeleo Endelevu linataka kuwepo kwa elimu jumuishi, kama ilivyoonyeshwa katika kifungu cha 24 cha CRPD na Maoni ya Jumla Na. 4. Katika mfumo wa elimu jumuishi, wanafunzi wote, wenye ulemavu na wasio na ulemavu, hujifunza pamoja katika madarasa yao kulingana na umri walionao, katika shule zilizopo katika jamii yao. Wanafunzi wote wanapata msaada wanaohitaji, kutoka shule za awali hadi elimu ya juu / mafunzo ya ufundi, katika shule jumuishi na zinazofikika na vifaa vya elimu ambavyo ni pamoja na (lugha ya alama) shule zenye lugha mbili. Kwa hivyo, ili kuendana na SDG 4 (na kwa kufuata CRPD), juhudi zote zinapaswa kufanywa ili kutoa huduma zote zinazohitajika katika kiwango cha jamii, na ujuzi bobezi, maarifa na usaidizi lazima zipatikane hatua kwa hatua katika mfumo mzima wa elimu. La kuzingatia, mwanafunzi haendi kwenye huduma; huduma huenda kwa mwanafunzi. Kulingana na CRPD Kifungu cha 24 (3) na (4), wanafunzi ambao ni viziwi wanapaswa kujifunza katika mazingira ambayo hukuza zaidi maendeleo yao ya kielimu na kijamii, ambayo yanaeleweka ni pamoja na uwepo wa shule jumuishi zenye lugha mbili za ishara (zilizoainishwa kwa undani zaidi katika Kiambatisho).

Kwa kuongezea, Tamko la Incheon la 2030, linathibitisha tena haki ya kupata elimu na maarifa kwa watu wote na ugumu uliopo katika kutekeleza ajenda na ahadi zilizowahi kutolewa hapo awali. Kunahitajika ahadi zaidi katika utekelezaji wa sera na hatua zinazoongoza kuelekea kutimizwa kwa SDG ya 4 na inajumuisha ahadi za awali (kama zile zilizoonyeshwa katika Taarifa ya Salamanca na Muuundo wake wa Utekelezaji) na zile za hivi karibuni (kama zile zilizoonyeshwa katika UNCRPD). Inahitajika ajenda ya mabadiliko inayolenga upatikanaji, ujumuishi na usawa ambapo ni pamoja na taaluma bora ya ualimu, fursa za elimu wakati wote maishani, usawa wa kijinsia na mifumo ya dharura ya elimu yenye mwitikio sahihi.

Baadhi ya wanafunzi - wenye ulemavu na wasio na ulemavu - wanaweza kuhudhuria shule jumuishi au taasisi ya elimu iliyopo mbali na jamii yao na kunufaika na elimu bora inayotolewa katika lugha mbili (pamoja na lugha ya alama ya kitaifa), kupata ujuzi au maarifa maalum (kama vile vinavyohusiana na sanaa au michezo) na / au kupata msaada

maalum (kama vile kuelewa mazingira na ujongeaji au Nukta nundu) bado havipatikani katika shule iliyopo katika jamii, kijiji au mji wao.

2.2.2 Kifungu cha 24 cha UNCRPD & Tamko la Jumla Na. 4

Sambamba na maendeleo ya SDGs, mchakato wa kufafanua Kifungu cha 24 cha UNCRPD ulikuwa tukio muhimu, muhimu katika kutetea elimu jumuishi. **Maoni ya Jumla Na. 4 ya Kifungu cha 24 cha CRPD** (GC4) yalipitishwa na Kamati ya UNCRPD; yanatoa tafsiri ya vifungu na majukumu ya watekelezaji wa CRPD kuhusiana na elimu. GC4 inafafanua maana ya elimu jumuishi na **inaainisha elimu jumuishi na sifa zake kuu.**

Maoni ya Jumla Na. 4 yanaweka wazi kuwa kuna **ubaguzi usiokoma** dhidi ya watu wenye ulemavu ambao unasababisha idadi kubwa ya watoto na vijana wenye ulemavu kunyimwa haki ya kupata elimu. Kuna mwendelezo wa ukosefu wa ufahamu wa kutambua vikwazo vinavyozuia kutimizwa kwa haki ya kupata elimu kwa wote, haswa watoto na vijana wenye ulemavu na ukosefu wa maarifa juu ya uhalisia wa elimu jumuishi (ambayo mara nyingi huchanganywa na kuwaweka watoto pamoja), pia uwezo wake na matokeo yake. Licha ya juhudi kubwa, kuna uhaba wa takwimu, kushindwa kutambua suala la ujumuishwaji, na inathibitika kuna uhitaji wa ufafanuzi na ainisho la elimu jumuishi na mikakati ya utekelezaji. Elimu jumuishi inahitaji mabadiliko ya kina ya mifumo ya elimu na uboreshaji wa elimu kwa wanafunzi *wote* - yeyote na popote alipo. Kiuhalisia, ingawa elimu jumuishi **inatakiwa kuendana na matakwa ya UNCRPD, inakwenda mbali zaidi ya kutoa elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu.**

Njia muhimu ya kushughulikia tatizo kubwa la watoto wenye ulemavu ambao hawapo shuleni ni kutekeleza kwa utaratibu sera **zisizo za kibaguzi** na sera **zinazokataza kuwakataa watoto** (**Zero Rejection**), ambazo zote zimewekwa katika Tamko la Haki za Binadamu (pamoja na UNCRPD). Hata hivyo, kama inavyoonyeshwa katika ripoti hii, utekelezaji wa sera zisizo za kibaguzi na zinazokataza kuwakataa watoto, pamoja na jukumu la kutoa **ujumuishwaji stahiki**, hazileti kuwepo na elimu jumuishi. Ni vigezo muhimu - lakini havitoshi - kuhakikisha kuwa watoto wote ambao hawapo shuleni wanapata elimu katika jamii yao haraka iwezekanavyo. Lakini **vigezo hivi ni sehemu ndogo tu ya vigezo muhimu** vinavyopelekea uwepo wa elimu bora na jumuishi kwa watoto wote.

2.2.3 Ahadi ya Cali juu ya haki na ujumuishi katika elimu

Ahadi ya Cali ambayo ilitokana na Jukwaa la Kimataifa la UNESCO juu ya Ujumuishaji na Usawa katika Elimu (Oktoba 2019) ndio "ahadi ya hivi karibuni kutolewa kwa ajenda ya kimataifa ya haki za binadamu […] ambayo inatambua umuhimu na uharaka wa kutoa elimu bora na stahiki kwa wanafunzi wote" (uk. 1). Hata hivyo, ingawa ilitarajiwa sana, na kueleweka kama ahadi kwa watoto na vijana *wote* – wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu – andiko hilo linapuuza watoto na vijana wenye ulemavu na halitaji haki za watoto na vijana kama zilivyoainishwa katika Mkataba wa Haki za Mtoto na Mkataba wa Haki za Watu wenye Ulemavu.

Ripoti Mwongozo ya IDA inajenga hoja ambayo inakuza "elimu jumuishi, bora na stahiki na fursa ya kujifunza kwa wanafunzi wote maishani mwao" inaweza kupatikana tu wakati watoto na vijana wote wanatambuliwa katika sera na vitendo, hivyo kuhitaji

ahadi za kimataifa kwa Ibara ya UNCRPD 24 kuwa ndiyo muhimili katika kupanga na kutekeleza mchakato wa mabadiliko.

KUFIKIA SDG 4 KWA WANAFUNZI WOTE:

mambo mengi yanayojirudia hayataleta matokeo

Watoto na vijana wenye ulemavu mara nyingi wamesahaulika katika sera ya elimu au wamepewa nafasi katika mazingira na mipango ya elimu ambayo haiwapi ujuzi na maarifa muhimu kuwaandaa wanapokua watu wazima. Wakati ambapo sera *maalum* zipo, sio kila wakati zinaleta matokeo ambayo huruhusu watoto na vijana wenye ulemavu kufanikiwa na kuwa raia wanaoweza kutoa mchango katika jamii zao.

3.1 Pengo la ulemavu: kuingia, kushiriki na matokeo kwa wanafunzi wote wenye ulemavu

Licha ya kuwepo kwa mipango ya elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu katika sehemu nyingi za dunia na sera za hivi karibuni za elimu jumuishi, utafiti unaonyesha kuwa wakati wa kulinganisha watoto wenye ulemavu na watoto wasio na ulemavu, **mapungufu katika matokeo ya elimu yameongezeka kadri muda unavyosogea**. Ingawa takwimu ni haba, utafiti kutoka Taasisi ya Takwimu ya UNESCO (2017) unaonyesha kuwa watoto wengi wenye ulemavu hawajasajiliwa shuleni, na idadi ya watoto wenye ulemavu wasiokuwa shuleni inaongezeka, labda kwa sababu ya ukosefu wa mifumo saidizi ya kutosha na mazingira yanayofikika.

Kwa mfano, ni 56% tu ya watoto wenye ulemavu **wanaomaliza shule ya msingi** nchini Cambodia, Colombia, Gambia, Maldives na Uganda, ikilinganishwa na 73% ya watoto wasio na ulemavu (Benki ya Dunia, Inclusion International, Leonard Cheshire, 2019).

Kulingana na makadirio mengine (Takwimu za UNESCO 2014), watu wenye ulemavu wana uwezekano wa 30% kutomaliza masomo ya msingi, ikilinganishwa na watu wasio na ulemavu, hata katika nchi ambazo nafasi ya kumaliza elimu ya msingi ni ndogo (huko Bangladesh, 30% ya watu wenye ulemavu dhidi ya 48% ya watu wasio na ulemavu; Zambia, 43% ya watu wenye ulemavu dhidi ya 57% ya watu wasio na ulemavu; Paraguay 56% ya watu wenye ulemavu dhidi ya 72% ya watu wasio na ulemavu). **Viwango vya kumaliza masomo ya sekondari pia viko chini sana** kwa watoto wenye ulemavu vikilinganishwa na watoto wasio na ulemavu. Pengo hili pia huonekana kwa watoto katika nchi zilizoendelea. Sera za serikali zimesababisha kupungua kwa huduma na kufungwa kwa shule zenye lugha mbili kwa wanafunzi ambao ni viziwi, miongoni mwa nchi hizo, Canada na Marekani, zinaongoza kwa kupungua kwa viwango vya kumaliza shule za msingi, matokeo ya kujifunza, na stadi za kihisia na kijamii (social-emotional skills.)

Uchambuzi linganifu wa watoto wanao andikishwa na wanaomaliza masomo ya msingi na sekondari unaonyesha **pengo katika uwezo wa kusoma na kuandika** kati ya watoto wenye ulemavu na watoto wasio na ulemavu limeongezeka kwa kadri muda unavyosonga. Vivyo hivyo, ingawa viwango vya kumaliza masomo ya msingi vimeongezeka kwa makundi yote ya watoto, uwezo wa kusoma na kuandika umekuwa mdogo sana kwa watoto wenye ulemavu - jambo ambalo labda linahusiana na "pengo lililopo katika ulemavu na maendeleo" (Groce & Kett, 2013).

3.1.1 Matokeo ya kukosekana elimu kwa watu wenye ulemavu na familia zao

Mchanganyiko wa kazi mbalimbali zilizoandikwa kimataifa (WHO na Benki ya Dunia, 2011; UNESCO, 2015) unaonyesha kwamba ukosefu wa elimu una athari za kudumu maishani, na kusababisha hitimisho kwamba haki ya kupata elimu ni haki inayosimama yenyewe, na njia ambayo haki zingine zote zinaweza kutekelezwa. Haipingiki kuwa **watu wenye ulemavu wana uwezekano mkubwa wa kuwa hawajui kusoma na kuandika** kulinganisha na watu wasio na ulemavu, hata katika nchi zilizo na sera madhubuti juu ya haki ya kupata elimu (kama vile Marekani). Kujua kusoma na kuandika daima kunahusiana na uwezekano wa mtu kuajiriwa na pia kunahusiana na umaskini.

Umaskini unahusiana moja kwa moja na ulemavu, katika uhusiano wa duara, ambao watu maskini wana uwezekano mkubwa wa kupata **ulemavu**; na wale walio na ulemavu wana uwezekano mkubwa wa kuwa masikini. Pale ambapo umasikini na ulemavu vinakutana na **jinsia**, athari huwa kubwa zaidi - wanawake na wasichana walio na ulemavu wana uwezekano mkubwa wa kuwa maskini na wasiojua kusoma na kuandika. Kwa kuongezea, sio tu kwamba watu wenye ulemavu wana uwezekano mkubwa wa kukosa ajira, lakini ulemavu mara nyingi pia huathiri **kuajiriwa kwa mwanafamilia ambaye ni mtoa huduma**. Viwango vya chini vya elimu huzuia uwezekano wa mtu kupata ajira; na sio jambo la ajabu kwa watu wazima wenye ulemavu kukosa kipato hata kidogo, na kuwafanya wategemee ustawi wa jamii na hisani. Kwa kuongezea, **gharama zinazohusiana za ulemavu** (huduma za afya, usaidizi kwa mtu kibinafsi, usafirishaji, ufikikaji, n.k.) mara nyingi husababisha mgandamizo isiyostahili kwa kaya ambazo tayari zina ugumu wa kifedha (Umoja wa Mataifa, 2019).

3.2 Kuendelea kutokueleweka kwa sera

UNCRPD haifafanui mahitaji mapya maalumu kwa watu wenye ulemavu; badala yake inathibitisha na kufafanua haki zilizopo za watu wenye ulemavu kama ilivyofafanuliwa katika mikataba iliyopo ya kimataifa. Vivyo hivyo, GC4 na GC6 haziundi mahitaji mapya ya mifumo ya elimu; badala yake, zinaonyesha ubaguzi **usiokuwa na mwisho kwa watoto na vijana wenye ulemavu ndani ya mifumo ya elimu**, na hatua zinazohitajika kushughulikia ubaguzi. "Kutengwa" kunajumuisha kuwekwa katika shule za kawaida ambapo watoto na vijana wenye ulemavu wanaonekana kuwepo tu kimwili, lakini hakuna mahitaji yanayotolewa kwa lengo la ujumuishwaji unaokidhi mazingira ya elimu. Kuweka watoto na vijana wenye ulemavu katika shule za kawaida haimaanishi kujumuishwa. Mchanganyiko wa vigezo mbalimbali unahitajika ili kuhakikisha kuwa elimu jumuishi inatekelezwa.

Hadi nusu karne iliyopita, watoto na vijana wengi wenye ulemavu walikuwa hawasomi, hii ni pamoja na katika nchi nyingi za kipato cha juu na cha kati. Ingawa kumekuwa na uelewa mdogo juu ya elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu katika nchi nyingi, elimu maalum imetolewa kwa watoto na vijana wengi wenye ulemavu, **haswa katika shule maalum, madarasa maalum, vituo vya utengamao na mazingira mengine kama hayo yaliyotengwa kimaalumu.**

3.2.1 Mwendelezo wa mifumo iliyoshindwa ya elimu maalumu

Msisitizo wa kutoa elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu kupitia kutungwa kwa sera maalum za elimu na katika shule maalum **umeshindwa kutoa elimu bora na ujumuishwaji** kwa idadi kubwa ya watoto na vijana wenye ulemavu, ambao duniani kote zaidi ya nusu hawaendi shule. Sera kama hizi zimehamisha umakini, juhudi na rasilimali kutoka katika uwekezaji unaohitajika katika kuongeza ubora wa walimu kwa ujumla wake, kurekebisha mitaala na mbinu za kufundishia na kutoa usaidizi kwa wanafunzi katika shule zilizojirani na makazi yao. Sera hizo pia zimejenga tabia inayokandamiza mabadiliko madhubuti kuelekea katika mifumo ya elimu jumuishi.

Elimu isiyotosheleza katika mazingira maalum ya elimu (na ubaguzi) vinaarifu kuwa vizingiti vikuu kwa elimu, kama hali waliyopitia watoto na vijana wenye ulemavu na kuripotiwa na familia zao. Kwa nyongeza juu ya ukosefu wa vyeti vya kuzaliwa na hali ya kutokuonekana kwao ndani ya mifumo ya hifadhi ya jamii, kudhalilisha na kutelekeza watoto na vijana wenye ulemavu kunaweza kuanza mapema wakati wa shule ya awali; na kiwango cha matukio kinakuwa juu zaidi wakati mtoto ametengwa na familia, marafiki na watoahuduma. Ubaguzi na **unyanyasaji** vipo katika mazingira yote na hufanywa na watoto na vijana na watu wazima sawia, wakiwemo na walimu. Unyanyasaji na **uonevu** mara nyingi hutajwa kama sababu za kufanya watoto wasijisajili shuleni, na visa vya unyanyasaji na **udhalilishaji** ndani ya shule za bweni vimeandikwa sana na vyombo vya habari.

Licha ya picha hii ya ubaguzi, watunga sera wengine na wataalamu wa elimu wanaendelea kutetea watoto na vijana wenye ulemavu waelimishwe nje ya mfumo mkuu wa elimu, na kwamba wapewe *mtaala uliorekebishwa* ambao mara nyingi hauna ubora, katika mazingira ya elimu ambayo yanatajwa kama "*salama*" na yanakidhi "*mahitaji maalum*" ya ulemavu huu au ule. Changamoto ya **kusuluhisha kanuni za elimu maalum** (huduma) **na elimu jumuishi** (mfumo), imesababisha dhana na lugha ya elimu jumuishi kueleweka vibaya kwa waungaji mkono wa elimu maalum, ambao hutumia njia iliyoshindwa ya kuweka watoto na vijana wenye ulemavu katika madarasa ya kawaida na kutumia njia hii kama mifano ya kutofaulu kwa elimu jumuishi. Hofu ya kupoteza huduma zilizopo, ingawa wangeweza kufaidika na uboreshaji, mara nyingi hofu hii imezuia juhudi za kufanya mabadiliko ambayo yamesanifiwa kutoa ujumuishaji kwa wanafunzi wote wenye ulemavu pamoja na watoto wengine wote. Hoja hizi zinashindwa kutambua ukweli kwamba mfumo mkamilifu wa elimu jumuishi ni ule unaolenga kusaidia, unaofikika na unaotoa usaidizi kwa kila mtoto. Kushindwa kuingia au ukosefu wa rasilimali na kutotoa elimu yenye usawa sio "elimu jumuishi," na ni kushindwa kwa mfumo, sio mtoto. Lengo la serikali na watunga sera linapaswa kuwa juu ya kuunda mfumo wa elimu jumuishi kwa wanafunzi *wote*.

3.2.2 SIYO KITU KILEKILE – Uunganishaji dhidi ya Ujumuishaji

Ufikikaji stahiki kwa wanafunzi wote katika mifumo iliyopo ya elimu ni jukumu la nchi zote ambazo ziliridhia Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Mtoto (UNCRC) na CRPD na nguzo kuu ya SDG4. Sera zisizo na ubaguzi na Sera zinazokataza kuwakataa watoto zote zinahitaji kwamba watoto na vijana wote - pamoja na wale wenye ulemavu

- wasiondolewe kupata elimu iliyopo na wasitenganishwe na wenzao.[2] Hata hivyo, ufikiaji sawia katika mifumo iliyopo ya elimu hauwezi na haupaswi kufananishwa kimakosa na ujumuishwaji. Kuruhusu tu watoto na vijana wenye ulemavu **kuingia katika mifumo iliyopo ni sawa tu na *uunganishaji, ambao unaweza kusababisha kutengwa, sio kujumuishwa.***

Uunganishaji na ujumuishaji, ingawa hutumiwa mara kwa mara kwa kubadilishana, ni dhana tofauti. **Uunganishaji** unahusiana moja kwa moja na kutoa nafasi kwa wanafunzi ambao kwa kimazoea wamekuwa wakizuiwa kuhudhuria shule ya kawaida; wanafunzi kama hao wanaweza kuwa watoto au vijana wenye ulemavu au wa kundi fulani kwa rangi au dini. Msisitizo ni juu ya kutoa nafasi katika shule na darasa lililopo – Mkondo mkuu - lakini hauhitaji mabadiliko ya mazingira kwa mwanafunzi kwa namna yoyote. Kwa upande mwingine, **ujumuishaji** ni (na unaweza kupimwa tu kuhusiana na) ushiriki kamili katika mchakato wa kujifunza. Sio tu mwanafunzi kupata nafasi ya ufikikaji katika mazingira, mtaala, shughuli zinazohusiana na masomo na upanuzi wa mtaala mkuu, lakini mabadiliko ya mfumo huhakikisha ufikikaji sawa na ushiriki kamili katika nyanja zote za kujifunza. Jambo la muhimu ni kwamba, wakati uunganishaji unakusudia kumuingiza mwanafunzi ndani ya muundo uliopo, ujumuishaji huheshimu, hujibu na kushamiri katika utofauti wa washiriki, yakiwemo maendeleo yao ya kitamaduni na utambulisho wao kupitia fursa za kushirikiana na wengine ambao wanashiriki lugha na utamaduni mmoja.

Baadhi ya **mifano ya uunganishaji – ambayo siyo ujumuishaji – ni**:

- kuwa na *darasa lenye zana za kujifunzia* kwa watoto na vijana walio na ulemavu wa akili katika shule ya kawaida, ambayo ni watoto na vijana walio na ulemavu wa akili tu wanaohudhuria, ambapo hufundishwa kulingana na mtaala pungufu uliofanyiwa marekebisho, au kuwa na ratiba ya shule ambayo inatofautiana na shule nzima
- kumwandikisha mtoto kiziwi katika shule ya kawaida yenye mkalimani wa lugha ya alama, lakini hakuna walimu hodari katika lugha ya alama ya kitaifa au wanafunzi wengine viziwi ambao anaweza kuwasiliana nao
- kumzuia mtoto ambaye yuko katika kitimwendo asiingie darasa la sayansi kwa sababu maabara ambayo somo hilo hufundishwa kwake haifikiki

Ujumuishawaji wa watoto na vijana wote – wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu – unahitaji kufuata **kanuni zifuatazo**:

1 Watoto/wanafunzi wote **wanapata** elimu bora katika shule ambazo mahitaji yao ya ujumuishwaji yanapatikana

[2] Shule jumuishi zinazotumia lugha mbili hazipaswi kuwa katika mazingira yaliyotengwa.

2 Walimu wote wanapewa maarifa ili kuhakikisha wanafunzi wao wote **wanashiriki** katika kujifunza kwa ubora

3 **Huduma saidizi** zilizoandaliwa vizuri na mahitaji yanapatikana ili kusaidia shule zote na walimu wote katika kutoa mafunzo jumuishi na yenye ubora kwa wanafunzi wote, wakiwemo wale wenye ulemavu

4 Wanafunzi wote **wanafanikiwa** kufikia uwezo wao mkamilifu kitaaluma na kijamii, wakati huo matokeo yao ya masomo yakipimwa kutokana na matakwa yao, mipango na vipimo walivyojiwekea

Matokeo ya elimu maalumu

Kama ilivyoelezwa hapo juu, duniani kote, msisitizo juu ya elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu umekuwa katika kuwapa elimu, mara nyingi katika mazingira yaliyotengwa. Wakati Tamko la Salamanca lililenga kutoa elimu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalum ya elimu - wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu - katika shule zilizopo jirani na makazi yao, tamko halikuelezea wazi ujumuishaji kama unavyoeleweka leo. ***Thamani ya mahitaji maalum kielimu*** ipo katika kulenga kutoa elimu kwa watoto na vijana wenye ulemavu katika mazingira yanayochukuliwa kuwa yanatosheleza kwa makundi mahsusi ya watoto na vijana na kulingana na mahitaji yao yanayotambuliwa - sio lazima yawe jumuishi au yaliyokusudiwa kuwalenga kielimu na kijamii iliyofanikiwa.

Kwahivyo, ili kuwa katika muhimili mmoja na maono ya CRPD na kwa kuendana na Kifungu cha 24, **IDA inapinga taratibu zozote za elimu ambazo hazitoi elimu jumuishi katika tafsiri yake pana**. IDA inapendekeza taratibu nyingine zote ziondolewe, na rasilimali watu muhimu na vyanzo vya maarifa vibadilishwe - kila inapowezekana - kusaidia ufikikaji sawa na ujumuishwaji stahiki katika kuelekea kupata ujumuishaji kamili. Hata hivyo, ufikikaji wa lugha ya alama kwa wanafunzi ambao ni viziwi wasioona; ufikikaji kwa wanafunzi wenye ulemavu wa macho vyote ni muhimu ili kufikia haki ya kupata elimu; ufikikaji huu si mara zote unaweza kupatikana katika mazingira wanamoishi.

Kwa hiyo**, IDA inapinga mazingira ya elimu**:

- ◊ Ambayo siyo jukumu kuu la wizara ya Elimu (au wizara yoyote inayohusika na wanafunzi wasiokuwa na ulemavu);
- ◊ Ambayo mahudhurio ya mtoto yanategemea pekee ama *kutokuwa* na ulemavu au *kuwa* na ulemavu;
- ◊ Ambayo kuandikishwa kwa mtoto kunategemea pekee kuwa na aina fulani ya ulemavu na kuwatenga wengine (wasiokuwa na ulemavu au wenye aina tofauti za ulemavu);
- ◊ Yanayotoa elimu iliyo chini ya kiwango kulinganisha na mfumo mzima wa elimu;
- ◊ Hayapelekei kupatikana kwa matokeo sawa ya elimu, sifa au vyeti

Wanafunzi wengine - wenye ulemavu na wasio na ulemavu - wanaweza kuchagua kwenda shule inayojumuisha au taasisi ya elimu mbali na jamii yao ili kunufaika na huduma bora ambazo bado hazijatolewa katika jamii yao (k.m elimu katika lugha mbili, mafunzo ya nukta nundu). Kwa sababu ya jukumu lao la msingi katika kuwawezesha kupata lugha ya alama ya kitaifa watoto viziwi au wasioona, shule za viziwi ambazo zinatoa elimu jumuishi kwa lugha mbili katika lugha yao ya alama ya kitaifa (ya kuona na ya kugusa) lazima zidumishwe na kukuzwa kama sehemu ya mfumo wa elimu jumuishi. Elimu jumuishi kwa lugha mbili kwa wanafunzi viziwi au viziwi wasioona inahusisha kufundisha kwa kutumia lugha ya alama ya kitaifa (pamoja na lugha ya mguso) na kufundisha lugha ya maandishi ya nchi husika na kufundisha lugha ya alama na desturi za viziwi. Shule za viziwi ambazo bado hazijatoa elimu jumuishi ya lugha mbili zitasaidiwa katika kufanya mabadiliko kuwa shule jumuishi za lugha mbili za alama na kitaifa. Shule hizi zenye lugha mbili zinaweza kuwa wazi kwa watoto na vijana ambao ni viziwi au wasioona na wengine wanaotaka kujifunza na / au kutumia lugha ya alama.

3.3 Ujumuishaji kwenye kiini, siyo pembezoni mwa mabadiliko ya elimu

Wakati kuna tafiti nyingi zilizofanyika juu ya kutokuwepo kwa usawa kunakowakabili watoto na vijana wenye ulemavu kuhusu elimu, **watoto wengine wengi na vijana waliotengwa** wanakabiliwa na ubaguzi na kutengwa kielimu. **Umasikini wa mtoto** unaweza kuwa ni kigezo cha ulemavu na vilevile kuwa kigezo cha kutengwa kielimu au kupata elimu ya hali ya chini. Vivyo hivyo, **wanawake na wasichana** wako katika hatari kubwa ya kutengwa kielimu na mara nyingi wanazuiwa kumaliza shule ya upili mara tu wanapobalehe. Watu wa asili, aina ya jinsia, mwelekeo kijinsi, vikundi vidogo vya kidini na **kuishi maeneo ya maporini ambayo hayajastaarabika** pia ni vigezo vya kutengwa kielimu, na pia ni vigezo vya **ajira kwa watoto**. Hata hivyo, kigezo kikubwa cha kutengwa kielimu ni uwepo wa **sifa mbili au zaidi**, kama zile zilizo hapo juu, zikiwekwa pamoja. Kwa mfano, wanawake masikini wa asili (aboriginal women)hawa ni wanawake waishio katika maeneo ya maporini ambayo hayajastaarabika huko Australia) wana uwezekano mkubwa wa kutengwa kielimu kuliko wenzao wa kiume.

Mifano hii na mingine ya kushughulikia kutengwa na ubaguzi kwa mtu mmoja mmoja/ kundi **wakati unapuuza ubaguzi wa kitaasisi, kuwapendelea wasiokuwa na ulemavu (ableism) na ubaguzi wa rangi** kumechangia hali ya kuendelea kusita kuwekeza katika juhudi za ujumuishaji kijamii, kama vile elimu jumuishi. Kushughulikia ubaguzi kwa msingi wa ulemavu na ubaguzi mwingine kama nyongeza ya sera na mazoea yaliyopo yataendelea kuangusha idadi kubwa ya wanafunzi na kuzuia juhudi za kutimiza SDG4.

Mara nyingi shule ya kawaida ambayo imesaidiwa kuhakikisha hakuna kubaguliwa kwa watoto na vijana wenye ulemavu, **inadhaniwa kimakosa kuwa *shule jumuishi***. Vivyo hivyo, miradi mingi iliyofadhiliwa, iliyopangwa au kutekelezwa na asasi za kiraia kusaidia shule katika kuhakikisha hakuna kubaguliwa kwa watoto na vijana wenye ulemavu, zimetajwa kimakosa kuwa **miradi ya elimu jumuishi**. Hata hivyo, mara nyingi, hawawafikirii watoto na vijana wote wenye ulemavu na hawawezi kuzingatia matokeo mapana ya kuboresha mazingira ya shule kwa wanafunzi wote. Kwa sababu hazijazingatia mfumo uliopo au kuwazingatia watoto *wote*, mazingira haya yamechangia

hali ya watoto kutofaulu, yamewapa wakosoaji mifano ya *kwanini elimu jumuishi haileti matokeo chanya*, na hata kutengeneza upinzani mkali kwa elimu jumuishi.

3.3.1 Juhudi zinazohusiana na SDG 4 zinamgusa kila mtoto, yeyote na popote alipo

Faida za ujumishaji kwa makundi madogo na makubwa ya wanafunzi kwa muda mrefu zimeonyeshwa na ziko katika msingi wa UNCRPD na SDGs.

Faida za **kijamii** za elimu jumuishi zina matokeo ya muda mrefu maishani. Elimu jumuishi inahakikishia watoto na vijana wote katika jamii husika wanajifunza, kucheza na kuishi pamoja na wana fursa za kukuza uhusiano na urafiki ambao unaweza kusababisha umahiri katika nyanja muhimu za kijamii. Elimu jumuishi inapelekea kuwepo kwa mazingira mazuri zaidi, matokeo na hisia nzuri ndani ya jamii, kupunguza unyanyapaa na ubaguzi, na watoto na vijana wanaojitegemea na wanaojitosheleza. Hali ya kujisikia mmoja wa wanajamii, lugha, kukuza utambulisho wa kitamaduni, uvumilivu, kukubalika na kuheshimu utofauti kunaweza tu kukuzwa katika mazingira jumuishi.

Faida za **kielimu** haziepukiki kwa sera na vitendo vya ujumuishaji. Mabadiliko ya mfumo yatasababisha ubora wa hali ya juu katika ufundishaji/kujifunza, utekelezaji, ufuatiliaji na tathmini. Pale tu ambapo italenga mwanafunzi na kulenga maboresho kwa wanafunzi wote, kufundisha/kujifunza kutasababisha uboreshaji wa matokeo ya kujifunza na tabia za wanafunzi wote. Lengo pana pia litakuwa na mguso kwa namna ambazo walimu huelimishwa, kwa kuzingatia njia ya ushirikiano na kusaidiana wao kwa wao. Mwisho, kwa sababu katika mfumo wa elimu jumuishi maendeleo ya mwanafunzi hupimwa dhidi ya malengo yake yenyewe, watoto na vijana wote wanaweza kunufaika na mtaala mpana zaidi ulioandaliwa kukidhi mahitaji ya mtoto mmojammoja, na hivyo kutumia uwezo wa kila mwanafunzi na sio kulenga kurekebisha udhaifu wao.

Faida za **kifedha** zinaweza kupatikana kwa njia mbili. Kwanza, elimu jumuishi inayopelekea uwepo wa ujumuishwaji katika ajira na ujumuishwaji katika jamii pia itasababisha kupungua kwa umasikini kwa ujumla. Kama ilivyotajwa hapo awali, uhusiano mduara kati ya ulemavu (na hali nyingine chache) na umasikini unaweza kuondolewa tu kwa kutoa fursa za ushiriki na kufanikiwa katika elimu jumuishi. Watu ambao wametengwa kielimu huwa mzigo mara mbili kwa uchumi: hawachangii katika uzalishaji wa uchumi wa nchi na mara nyingi huwa wanyonyaji kwenye mfumo wa ustawi. Kwa hivyo, gharama za kuweka mfumo wa elimu jumuishi kwa wanafunzi wote ni uwekezaji wa muda mrefu ambao unanufaisha jamii na uchumi kwa ujumla. Pili, tafiti mbali mbali kubwa kutoka UNESCO, Shirika la Ushirikiano wa Kiuchumi na Maendeleo (OECD) na zingine zimeonyesha, tangu miaka ya 1990, kwamba elimu iliyotolewa kwa kuwatenganisha watoto ni ya gharama kubwa na haina ufanisi kulinganishwa na elimu jumuishi. Kwa hivyo, bajeti ya elimu jumuishi, kwa kutenga rasilimali kwa mazingira ya elimu jumuishi, itatoa unafuu wa gharama kutokana na ufanisi mkubwa utakaopatikana, kusababisha utoaji wa elimu bora, na kusababisha wafanyikazi wenye tija zaidi.

Kushughulikia ujumuishwaji wa wanafunzi waliotengwa lazima ndio uwe msingi wa mageuzi ya elimu katika ujumuishaji. Ndiyo njia pekee ya kujenga mfumo wa elimu jumuishi ambao ni bora na stahiki kwa wanafunzi wote. Kwa sababu juhudi za virakaviraka ambazo zinalenga kundi hili au lile na kujaribu kupambana na kikwazo hiki au kile hazijawahi kufanikiwa, kuyakabili matatizo ya kujifunza - kwa kutengeneza mfumo wa elimu jumuishi kwa *wote* - kunahitaji wadau wote kushirikiana na kufanya kazi kwa nia moja ili kufikia lengo moja. Historia imeonyesha kuwa ikiwa mifumo ya elimu haitaboresha watoto wote kwa jumla wao, haitaboresha watoto na vijana wenye ulemavu.

Darasa jumuishi lililopo Graz, Austria (2015). Picha kwa hisani ya: Shirika la Inclusion International

KUBADILI MIFUMO YA ELIMU KUWA BORA, JUMUISHI NA STAHIKI:

Maono ya IDA ya 2030 yamefafanuliwa kwa vitendo

4.1 Mambo ya msingi

Kama vile SDGs na UNCRPD zinavyobeba sura ya kidunia, mifumo yote ya elimu inapaswa kutoa athari chanya kwa wanafunzi wote, wakiwemo wanafunzi wenye ulemavu, katika nchi yoyote **au mtu yeyote na popote alipo** - kuhakikisha kuwa hakuna mtu anayeachwa nyuma.

Jitihada zote na hatua za kufikia SDG 4 zinapaswa kufuata UNCRPD na wakati wote kujaribu kuendana na wajibu pacha wa:

◊ Maboresho ya haraka na endelevu yanayohakikisha **hakuna ubaguzi**, ikiwa ni pamoja na utoaji wa ujumuishwaji stahiki ili kumwezesha mtoto kusoma, kushiriki na kujifunza, katika ngazi zote na aina zote za elimu;

◊ **Upatikanaji wa hatua kwa hatua wa** mabadiliko ya mfumo mzima wa elimu ili kufikia ujumuishwaji mkamilifu na wenye tija, wenye ufikikaji kamili na usaidizi unaomlenga mtu mmojammoja.

Katika kufikia SDG4 na kuhakikisha inaendana na UNCRPD, **ushirikiano wenye tija na vyama vya watu wenye ulemavu (OPDs)** unahitajika katika ngazi zote za kufuatilia juhudi za utekelezaji wa mabadiliko.

4.2 Kuondoa vizuizi na kuhakikisha ufikikaji: mbinu kamilifu ya serikali

Elimu kwa wanafunzi wote - yeyote na popote alipo - lazima iwe jukumu la wizara za elimu, kwa kushirikiana na wengine. Elimu Jumuishi ni jukumu la kila mtu na, wakati iko chini ya jukumu la wizara ya elimu au wizara nyingine husika, lazima ipangwe na kutolewa kwa kushirikiana na wizara zingine zinazohusika (kama vile wizara za mafunzo jumuishi ya ufundi, malezi na makuzi ya awali ya watoto, mafunzo kwa wakati wote wa maisha, nk) na kusimamiwa kwa usawa iwe katika mazingira ya elimu ya umma, ya binafsi au ya hiari. Hivi sasa, kuna hali ambapo watoto na vijana wenye ulemavu ni jukumu la pekee la wizara ya ustawi wa jamii au wizara ya afya na wana nafasi ndogo ya kupata haki zao za elimu jumuishi. **Watoto na vijana *wote*** - wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu - **lazima watambuliwe kama wenye kustahili na ni lazima liwe jukumu la ngazi zote za serikali na viengo vyake.**

Elimu-jumuishi ni jukumu la wote na itahitaji ushirikiano mpana wa sekta zote. Kwa uchache kabisa, juhudi pana kuelekea elimu jumuishi zitahitaji kwamba ngazi nyingi za serikali ziwe na mtazamo unaofanana (ujumuishwaji kamili wa kijamii kwa wote) na wizara zilizo mstari wa mbele zinashirikiana na kutekeleza sera kwa **mapana** (kama vile wizara ya fedha, uchukuzi, mambo ya ndani, elimu, afya na ustawi wa jamii) na kwa

marefu (mfano mifumo wazi ya uwajibikaji kati ya serikali kuu, serikali za mikoa, na serikali za mitaa).

4.2.1 Masharti muhimu lakini yasiyotosheleza elimu jumuishi

Kutokubaguliwa

Licha ya mifano mingi ya ubaguzi unaopelekea kutengwa katika elimu, **kanuni ya kutobagua** mara nyingi imeainishwa katika katiba ya nchi. Kwa kuongezea, UNCRC na UNCRPD zinathibitisha tena haki ya kutobaguliwa. Hata hivyo, hii mara nyingi hupuuzwa wakati wa kutengeneza sera na mipango, hasa katika nchi ambazo kuna ukosefu wa uwajibikaji kati ya ngazi za utawala.

Kutekeleza kisheria haki ya kutobaguliwa ni muhimu sana kwa raia wote, wakiwemo watoto na vijana *wote* - yeyote na popote alipo. **Haki ya kupata elimu bila ubaguzi** inafafanuliwa katika GC4 na GC6 na inafanya ngazi zote za serikali kuwajibika kwa kutambua na kuondoa vizuizi vyote vya kimuundo vinavyozuia ushiriki mkamilifu kwa kiwango sawa na wengine. Hata hivyo, wakati hii ni haki ya lazima, ikisimama peke yake haiwezi kuwa kigezo kinachojitosheleza kuhakikisha uwepo wa elimu jumuishi.

Sera Zinazokataza Kukataa Watoto

Vivyo hivyo, **kanuni inayokataza kuwakataa watoto**, mara nyingi hurejewa pamoja na kutobaguliwa, ni hitaji la mfumo wa elimu jumuishi, lakini yenyewe peke yake siyo hakikisho la ujumuishwaji. Inatambua haki ya mtu yeyote, bila kujali uwezo wake katika kupata elimu. Inafanya uwepo wa matabaka maalum ya watoto na vijana kuwa haramu, kama vile wale *wanaodhaniwa kuwa hawafundishiki, hawawezi kunufaika na masomo, hawawezi kupokea/kushiriki.* Kanuni ya kukataza kukataa watoto inatumika kwa watu wote - yeyote na popote alipo - bila kujali ulemavu, jinsia, rangi ya ngozi, kabila, tabaka, hali ya uchumi, au dini, nk. Kwa kuongezea, kanuni ya kukataza kukataa watoto inakataza **kubagua kwa moja kwa moja na kusiko kwa moja kwa moja**: pale mtoto anapochukuliwa kuwa hafundishiki; pale ambapo mwanafunzi anatakiwa kufanya mtihani utakaompa nafasi ya kuandikishwa pasipo kupewa usaidizi wa kiujumuishwaji; pale ambapo watoto na vijana wenye ulemavu wanapohitajika kuwa na msaidizi wakati wa masomo kuwawezesha kujifunza.

Ujumuishwaji Stahiki

Kanuni ya ujumuishwaji stahiki ni sharti lingine muhimu kwa elimu jumuishi lakini, ikiwa peke yake , haitoshi kuleta uhakika. Mara nyingi huchanganywa na hatua za kuhakikisha uwepo wa ufikikaji na huduma saidizi kwa mtu mmojammoja, ujumuishwaji stahiki ni sharti kuu la utekelezaji wa UNCRPD. **Ujumuishwaji stahiki** unahakikisha kuwa **wanafunzi wenye ulemavu wanapata elimu kwa kiwango sawa na wengine**. Kwa kuwa kila mwanafunzi ana mahitaji na uwezo tofauti, ujumuishwaji stahiki ni maalumu kwa kila mmoja, na majadiliano yoyote yanayohusu ujumuishwaji stahiki yanapaswa kumhusisha mtu huyo mwenyewe. Mifano ya ujumuishwaji stahiki inaweza kuhusisha mipangilio maalum iliyofanywa kwa watoto na vijana wenye ulemavu wanaofanya mitihani ambayo imekusudiwa mahsusi kwa mahitaji binafsi ya mwanafunzi (k.m. muda

wa ziada, muundo mbadala, vyumba tulivu) na inaandikwa katika mpango binafsi wa mtoto wa elimu. Kushindwa kutoa ujumuishwaji stahiki ni ubaguzi kwa msingi wa ulemavu.

Usaidizi unaomlenga mtu mmojammoja mara nyingi hulenga katika njia na namna za ufundishaji/kujifunza. Ni utaratibu nyumbufu zaidi ambao unaweza kufananishwa na kuchukua somo na kuliweka katika mtindo fulani wa kujifunza. Unatofautiana na ujumuishwaji stahiki, ambao unachukua hatua kadhaa zinazohitajika ili kuwahakikishia watoto na vijana wenye ulemavu kupata haki yao ya elimu kwa kiwango sawa na wengine.

Hatua za ufikikaji zina upeo mpana na zinahakikisha wote wanapata na kutumia kitu/mfumo lengwa. Baadhi ya hatua za ufikikikaji zinazohusiana na elimu zinaweza kujumuisha, kwa mfano kujenga majengo ya shule pasipo vikwazo vya ujongeaji, upatikanaji wa taarifa, mawasiliano na zana za kufundishia katika mtindo tofauti na karatasi pekee, vyote hivi viwe kwa kufuata Usanifu wenye Mfanano wa Kimataifa.

Mwanafunzi kiwizi, Muskan, katika darasa la rasilimali ya viziwi shule ya sekondari ya Shoi Nepal Rastoiya (Nepal). Picha na: Kristin Snoddon/WFD na Carmelle Cachero/WFD.

4.2.2 Kushughulikia gharama za elimu

Gharama za elimu jumuishi zinaweza kushughulikiwa tu katika mawanda ya kushughulikia gharama za mfumo wa elimu. Ingawa kwa kiasi kikubwa imekubaliwa kuwa mfumo wa elimu jumuishi una gharama nafuu zaidi kuliko mfumo wa elimu ambao unaenda sambamba kwa elimu ya kawaida/elimu maalum. Mara nyingi serikali hazitaki kuweka jukumu la mabadiliko ya elimu jumuishi ndani ya wizara za elimu kwa sababu ya gharama zinazoonekana kuwa kubwa zaidi kutokana na huduma zinazohusika. Katika nchi ambazo watoto na vijana wenye ulemavu wamekuwa jukumu la wizara zingine (na wizara za elimu zimepanga bajeti tu kwaajili ya shule za kawaida), kimtazamo inaonekana kama wizara imetumia fedha nyingi kwa mahitaji ya elimu. Hata hivyo, ikiwa zingatio la **usawa ndiyo msingi wa mageuzi ya elimu** – elimu jumuishi - basi ujumuishwaji wa wanafunzi wote ndani ya mfumo mmoja wa elimu utahitaji kugawana rasilimali na, wakati mwingine, kugawana upya rasilimali zilizopo. Hii itatofautiana kutoka nchi moja hadi nyingine na inahitaji uchambuzi wa kina wa mfumo wa elimu uliopo na ushirikiano thabiti wa sekta mbalimbali. Kwa mfano:

- ◊ Ingawa watoto na vijana wengi wenye ulemavu wanazuiwa kuhudhuria shule kwa sababu za kiusafiri, ni jukumu la Wizara ya Usafirishaji - kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu - kuhakikisha barabara za kutosha zinazofika shuleni;
- ◊ Ikiwa watoto na vijana wengi wataanza kuandikishwa shuleni na hakuna idadi ya kutosha ya walimu, basi Wizara ya Elimu inapaswa kushirikiana na Wizara ya Fedha kushughulikia hitaji la kuongeza zaidi rasilimali watu;
- ◊ Katika nchi ambazo watoto na vijana wenye ulemavu tayari wapo shuleni, lakini katika mazingira ya elimu maalum, wizara zinazohusika (mara nyingi Wizara ya Elimu, Wizara ya Afya na Wizara ya Ustawi wa Jamii) zinapaswa kutengeneza mpango wa pamoja ambao unalenga kutoa elimu jumuishi kwa kutumia rasilimali zilizopo – mpango ambao unaweza kuwa ni uhamishaji wa fedha na/au rasilimali watu.

Kulingana na UNCRPD, huduma za usaidizi zinazohitajika na huduma za utengamao zinapaswa kupatikana katika maeneo wanayoishi. Lakini hii haiwezi kutokea mara moja. Kwa hivyo, wakati uwekezaji unafanywa ili kuhakikisha huduma zinatolewa nchi nzima, na utoaji wa fedha unatekelezwa, baadhi ya watoto na vijana (na familia zao) wanaweza kulazimika kuhudhuria, kwa muda mfupi katika huduma zilizo mbali na makazi yao. Katika baadhi ya mifano, pale ambapo uamuzi juu ya masuala ya ulemavu kuhusiana na, ama matibabu au utengamao, huhitaji utaalamu wa hali ya juu, ubunifu lazima utafutwe ili kutoa msaada kwa watoto na vijana wenye ulemavu na familia zao. Hata hivyo, matukio kama hayo hayapaswi kupelekea uwepo wa ubaguzi bali wakati wote iwe ni sababu ya kuwezesha watoto na vijana na familia zao kujumuishwa katika jamii zao.

4.3 Kuendelea kuwa shuleni – ugatuzi unaweza kukuza ujumuishaji

Ugumu wa kupata elimu hauhusiani tu na upatikanaji wa shule, umbali hadi shuleni, usafiri na miundombinu inayotosheleza (maji na usafi wa mazingira), lakini pia upatikanaji wa taarifa, hasa juu ya haki ya kupata elimu mjumuishi. Lakini utafiti wa kidunia pia unaonyesha kuwa mifumo ya ugatuzi ambapo utoaji maamuzi umekasimiwa kwa mamlaka za mitaa una uwezo mkubwa wa kusaidia elimu mjumuishi yenye mwitikio kwa jamii (UNICEF 2012 & 2015).

Hata hivyo, ugatuzi unatoa changamoto na fursa. Changamoto mara nyingi zinahusiana na ukosefu wa uratibu kati ya ngazi za utawala, kutoka kati hadi tawala za mitaa. Katika mifumo ya ugatuzi ambapo elimu jumuishi inaendelea, **kuna kanuni kamili na thabiti**, na **upangaji wa rasilimali unaofaa**, kwa elimu jumuishi iliyo bora, katika ngazi mbali mbali za utawala, na mifumo inayofaa ya uwajibikaji kwa marefu na mapana. Ugatuzi wa mfumo (na kupunguza urasimu) huwezesha uwepo wa mfumo sikivu zaidi wa utoaji wa huduma ambao, kwa ushirikiano na mfumo wa elimu, hutoa huduma saidizi kwa watoto na vijana na familia zao kipindi chote cha maisha tangu wakiwa na umri mdogo. Wakati mwingine, inaweza kuwa muhimu kwa mamlaka tofauti kuchangia baadhi ya rasilimali. Kwa mfano, wengine wanaweza kuwa na wataalam katika eneo moja ambao wanaweza kutumika katika mamlaka nyingine. Ugatuzi wa madaraka haupaswi kuwa sababu ya watoto na vijana wenye ulemavu kunyimwa huduma kwa sababu wako katika wilaya ambazo hazina huduma za kutosha.

Kuhakikisha kuwa wazazi – kwa ujumla wao – wana uelewa juu ya haki za watoto na vijana ni changamoto kote ulimwenguni. Licha ya sherehe ya hivi karibuni ya maadhimisho ya miaka 30 ya Mkataba wa Umoja wa Mataifa kuhusu Haki za Mtoto, wazazi na familia nyingi ambazo zina mtoto aliye na ulemavu wa ukuaji wa akili wana uelewa mdogo juu ya haki za mtoto wao. Mara nyingi kuna dhana kwa wazazi na familia kwamba kwa sababu mtoto wao ana ulemavu, hawana haki sawa na watoto wengine wote. Kwa hivyo, elimu na usaidizi kwa familia za watoto na vijana wenye ulemavu na watoto na vijana kutoka makundi mengine ya wachache ni muhimu kusaidia katika uandikishaji na kuhakikisha wanabaki shuleni.

4.3.1 Elimu ya malezi ya awali na makuzi (ECEC), utambuzi wa mapema na afua za mapema (EIEI) na upatikanaji wa huduma za utengamao

Uhitaji wa elimu kwa mzazi na usaidizi mara nyingi huanza hata kabla mtoto hajazaliwa. Wakati wa ujauzito, wazazi wanaweza kufahamishwa kuhusu **haki za kimsingi za watoto na vijana wote** na wataalamu wa afya wanaweza kusaidia kutoa rufaa kwaajili ya huduma zingine (mfano ustawi wa jamii) pale ambapo mahitaji yatatambuliwa. **Elimu ya malezi ya awali na makuzi** (ECEC) ni muhimu kwa watoto wote, kwani 85% ya ubongo hukua katika miaka 5 ya kwanza ya maisha. Hata hivyo, elimu hii ni muhimu zaidi kwa watoto kutoka kwa jamii zilizotengwa na zilizo katika mazingira magumu, kama watoto wenye ulemavu, watoto kutoka makabila/lugha ndogo na watoto walio katika umaskini. Elimu hii ni muhimu katika kutambua mahitaji na kutoa huduma saidizi kwa familia, na pia ni ngazi ya kuhakikisha utayari wa watoto kuanza shule na pia makuzi bora. Kwa watoto walio na mapungufu au ulemavu uliotambuliwa, elimu hii ni muhimu kwa kutengeneza mpango kazi, kikiwemo kipengele chake cha elimu, na kusaidia familia na

shule viwe msaada utakaoleta mabadiliko bora kwa watoto kutoka umri mdogo hadi kuingia elimu ya msingi.

Utambuzi wa mapema na afua za mapema (EIEI) ni mchakato ambao mara nyingi hufanyika katika miaka ya awali maishani, lakini unaweza kufanywa wakati wowote maishani. Wakati katika nchi nyingi utambuzi huu huwa ndani ya sekta ya afya na unalenga afya ya mama na mtoto, misingi ya EIEI inaweza kutumika pia kutambua udhaifu na/au ulemavu baadaye maishani. Utambuzi huu ni dhana muhimu ambayo inawezesha utambuzi wa ulemavu haraka iwezekanavyo, na hatua za kutosha za mipango na utekelezaji zinazohitajika ili kuhakikisha mtoto huyu anaishi maisha bora na ya kujitegemea. Katika kuandaa mkakati na mbinu ya EIEI ni muhimu kuzingatia kuwa utoaji wa huduma utakuwa wa sekta mtambuka na, kwa kuzingatia mkabala wa ulemavu wa kibailojia-kisaikolojia-kijamii. Mkabala huu unajumuisha huduma kutoka kwa angalau sekta tatu: afya, ustawi wa jamii na elimu (au ajira).

Kama ilivyo kwa mambo mengine yote ya mipango maishani, **wazazi ni muhimu katika kuwasaidia wataalamu wa afya, EIEI na elimu** katika kutambua vizuri na kushughulikia matatizo au ulemavu. Mipango yote ya utambuzi wa mapema na afua za mapema inapaswa kuhakikisha kuwa wataalamu na wazazi wanazingatia ukuaji wa uwezo wa watoto. EIEI ni muhimu katika kujua ikiwa udhaifu unasababisha ulemavu na ni mahitaji gani ya utengamao au matunzo yanatakiwa na kuwekwa katika mipango. Wakati utengamao – kujifunza tena au kutumia ujuzi uliopo - mara nyingi unahitajika endapo ulemavu utatambuliwa baadaye maishani, matunzo - kujifunza stadi inayohitajika - ni muhimu kuhakikisha watoto wanapata haki zao za kucheza, kujifunza na kuishi na familia zao. Utengamao na huduma saidizi muhimu kwa elimu jumuishi na zinazitaka wizara za elimu zishirikiane na wizara zingine na watoa huduma wengine. Kwa msingi huu, maelekezo ya kitaalamu yataweza kupelekea kujifunza lugha na stadi maalumu, kama vile maandishi nundu (braille), shughuli za kila siku, ukuzaji wa lugha na uwezo wa kusoma, kuchangamsha viungo vya mwili na ukuaji, na kujifunza kutumia teknolojia ya maundo laini na maundo ngumu.

4.3.2 Kutathimini mahitaji saidizi, siyo kufunga mlango

Kutathmini na kutoa usaidizi ulio wa lazima kwa watoto na vijana wenye ulemavu ni jukumu la serikali kama inavyotakiwa na UNCRPD. Utoaji wa huduma unahitaji ushirikishwaji wa taaluma mbalimbali na mipango kwaajili ya siku zijazo. Hata hivyo, katika baadhi ya nchi, utambuzi na upimaji wa ulemavu unaendelea kufanywa kipekee chini ya mpango wa matibabu ya ulemavu, na zana na mbinu zilizopitwa na wakati, mara nyingi husababisha kutengwa wasipate huduma za kawaida.

Kama ilivyojadiliwa hapo juu, elimu jumuishi huenda zaidi ya kukubaliwa shuleni, inahusisha kujisikia kama mmoja katika kundi, kukuza utambulisho kupitia lugha na utamaduni, kushiriki katika kujifunza na kujenga uwezo kielimu na kijamii. Hata hivyo, kuweza kupata huduma ni sharti la awali la elimu jumuishi; kwa maneno mengine, watoto na vijana hawawezi kushiriki katika kile ambacho hawawezi kukipata. Kwa hivyo, mifumo inayotumika sasa kutambua, kutathmini na kujua aina ya ulemavu na huduma zinazohitajika, lazima zizingatie utoaji wa huduma - pamoja na elimu - katika mazingira jumuishi zaidi na yenye usaidizi. Utambuzi na tathmini ya ulemavu na utoaji wa huduma

kwa elimu jumuishi lazima zifanyike sambamba na kuhamisha huduma kutoka elimu maalum kwenda kwa mazingira jumuishi, ili kuepuka hali inayoendelea ya kutengwa kwa wanafunzi wenye ulemavu. Kwa hivyo, ni muhimu kwamba utambuzi na upimaji wa ulemavu ufanyike kwa mbinu inayomlenga mtoto na kwa kufanywa na timu ya watu wenye taaluma mbalimbali ambayo inazingatia utoaji wa huduma jumuishi zaidi na sio juu ya vizuizi vya ujumuishwaji vinavyodhaniwa kuwepo.

4.4 Ni zaidi ya ufikikaji: kutengeneza uwezo kwa mfumo wa elimu jumuishi kuleta matokeo

Kama ilivyotajwa hapo awali, kutengeneza mfumo wa elimu jumuishi huenda mbali zaidi ya kutoa ufikikaji katika mkondo mkuu. Yanahitaji mabadiliko ya kina ya mfumo, ambayo yatafanyika kwa njia tofauti kulingana na kila nchi na rasilimali zake zilizopo. Kufanikiwa kwa mchakato wa elimu jumuishi kunategemea mambo mbalimbali ya utawala, ambayo mengi katika hayo yanaenda mbali zaidi ya sekta ya elimu.

4.4.1 Utoaji rasilimali na fedha za kutosha kuwezesha ujumuishaji na haki sawia

Utoaji fedha kwaajili ya elimu jumuishi ni utoaji fedha unaolenga haki sawa. Hata hivyo, licha ya kutoa ahadi za haraka kwa SDG4, nchi nyingi hazifuatilii matumizi katika elimu kama ni ya haki na usawa. Kiasi cha bajeti ya elimu ni jambo la kisiasa na utafiti unaonyesha kuwa nchi nyingi hazifikii kiwango tarajiwa cha asilimia 20 ya bajeti za nchi zao katika elimu. Fedha za nje pia zinachangia katika elimu, ingawa tafiti zingine zinaonyesha kwamba fedha nyingi za ndani zinazolenga watoto na vijana wenye ulemavu zimekuwa zikitumika kufadhili mambo mengine na siyo mfumo wa elimu jumuishi.

Mbali na kiwango cha bajeti, elimu jumuishi inahitaji njia tofauti za kutenga fedha katika bajeti, huku baadhi ya mifumo ikionekana kuwa bora kuliko mingine:

JUHUDI	Watoto na vijana wenye ulemavu wanatengewa kiwango maalumu cha pesa, iliyokusudiwa kutumiwa katika masuala ya ufikikaji. Inachochea utambulisho na kuwafahamu watoto na vijana wenye ulemavu na huwezesha kuwakusanya wanafunzi walio na mahitaji fulani katika maeneo maalum.
MATOKEO	Fedha zimetengwa kulingana na utendaji bora wa shule/walimu. Inakuza ushindani kati ya shule na walimu na kuondoa ubaguzi na chuki kwa wanafunzi wenye uwezo wa wastani na wa chini.

KIWANGO	Fedha zimetengwa kulingana na huduma zinazohitajika, siyo wanafunzi. Inachochea mkusanyiko wa wanafunzi walio na mahitaji ya kufanana katika maeneo maalum ili kufanya huduma iwe rahisi kuwafikia.

Ikiwa elimu jumuishi itaeleweka kama muundo wa sera inayobadilika na kutekelezeka, basi **utoaji fedha kwaajili ya elimu jumuishi lazima pia uwe unabadilika**. Inapaswa kuwa **mchanganyiko** maalum nchini kote, wenye kuonyesha nini kilichowekwa na matokeo yake ni yapi pasipokuwa na tofauti toka sehemu moja hadi nyingine. Labda la mhimu zaidi, fedha kwaajili ya elimu jumuishi inapaswa kutengwa ili kuwa na mwitikio kwa masilahi bora ya watu wenye ulemavu, na kutengeneza mazingira jumuishi yanayotosheleza karibu zaidi na jamii wanamoishi kwa kadiri iwezekanavyo. Namna za ufadhili zinapaswa kutegemea rasilimali zilizopo (rasilimali watu na fedha) kwa mtazamo wa kuwa na mwitikio wa kutosha kulingana na mahitaji, uimara na matarajio ya kila mwanafunzi.

4.4.2 Idadi ya kutosha ya walimu waliofundishwa vizuri, wakiwemo walimu wenye ulemavu

Nchi nyingi zimefanya uwekezaji mkubwa katika kuajiri na kufundisha walimu. Kwa bahati mbaya, mipango ya elimu ya ualimu inaendelea kulenga maeneo ya mtaala au viwango vya madaraja, bila umakini mdogo au hakuna kabisa wa jinsi watoto wanavyojifunza, au jinsi ulemavu unavyoweza kuathiri kujifunza. Marekebisho ya mfumo wa elimu ambayo yako katika msingi wa elimu jumuishi yanahitaji kuwekeza katika elimu bora kwa watoto na vijana wote - wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu.

Kama hivyo, **kunahitajika**:

1	Elimu kwa mwalimu ambayo itahusisha kanuni za elimu jumuishi, pamoja na fursa za kupata maarifa sawa, uelewa, juu ya hali au Nyanja tofautitofauti zilizopo darasani
2	Elimu ya ualimu kwa walimu waliotokea vyuoni na wale walipo kazini na mafunzo yanayomlenga mtoto, vinabeba kanuni za Usanifu wenye Mfanano wa Kidunia katika kujifunza na unalenga katika kumuhudumia mtoto mmoja mmoja
3	Maarifa, ujuzi na uwezo viheshimu ulemavu kama sehemu ya hali ya kibinadamu
4	Njia za kufundishia na kujifunzia zizingatie katika kumuendeleza mtoto na siyo katika kurekebisha makosa yake.
5	Watu wenye ulemavu wanapewa nafasi katika programu za mafunzo ya ualimu na kupewa mahitaji stahiki ili waweze kutimiza majukumu yao ya ualimu

6	Walimu wanaowafundisha watoto viziwi wanapewa mafunzo yanayohitajika ili waweze kuwa mahili katika lugha ya alama ya kitaifa kama lugha ya kufundishia
7	Mabadiliko ya mitaala yana msingi wake katika mabadiliko na njia za mtu mmoja mmoja na kupelekea kupatikana kwa uwezo unaohitajika karne ya 21.

Wakati inatambulika kwamba kundi dogo la wataalam wa ulemavu (kwa watoto viziwi, walimu wa lugha ya alama) watalazimika kusaidia walimu na jinsi ya kufundisha, hawa wanapaswa kuwa sehemu ya hazina nzuri ya kitaifa, mikoa na ngazi ya serikali za mitaa watakaosaidia shule zote na walimu wote katika kutoa elimu bora jumuishi kwa wote, wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu. Zaidi ya hapo, kuwe na utaratibu mpya wa usaidizi kwa watu wenye ulemavu ambao wanataka kuwa walimu, ili watoto na vijana waweze kuwa karibu na wataalamu wenye ujuzi na uzoefu wa moja kwa moja na ulemavu maalumu na ambao wanaweza kuwapa walimu wengine mfumo wa lugha ya alama itakayowezesha utoaji wa elimu kwa lugha mbili.

Walimu wenye ulemavu wanatazamwa kama sehemu ya mkakati wa ushindi kwa elimu jumuishi: Kwa hakika watakuwa mfano wa kuigwa kwa watoto na vijana walio na ulemavu na wasio na ulemavu; wao ni rasilimali kwa mchakato mzima wa ujumuishaji, na kuwa kama wataalam wa kutoa usaidizi kwa watoto na vijana wenye ulemavu.

Vivyo hivyo, ni muhimu kujenga timu za uongozi na usimamizi ambazo zimejitolea kwa elimu jumuishi. Wakati walimu ni muhimu katika mahusiano ya mwalimu mwanafunzi, lazima wasaidiwe, wahamasishwe na wamotishwe na viongozi wa shule wenye uelewa na shauku ya mafanikio. Ingawa uongozi wa shule, katika nchi nyingi, bado ni nafasi za kisiasa, ni muhimu kuzingatia kwamba viongozi wa elimu lazima waelewe changamoto za kila siku za ufundishaji zinazowakabili walimu, na pia haja ya kuwepo mwendelezo wa mazungumzo na wazazi na wanajamii kwa ujumla.

4.4.3 Mtaala sahihi (unofaa) na wenye mwitikio kwa elimu jumuishi

Maoni ya Jumla Na. 4 yanaonyesha kuwa mfumo wa elimu jumuishi unahitaji mtaala unaobadilika. Ni mabadiliko ya kifikra yenye lengo la kuleta mabadiliko ya moja kwa moja jinsi shule na walimu wanavyofikiria na kufanya kazi na watoto *wote*. Kwanza, kutokana na matakwa ya ujumla (ubadilikaji wa masomo na mbinu za ufundishaji, huduma saidizi na ujumuishwaji) kwa watoto na vijana *wote* - yeyote na popote alipo - wanaweza **kutumia mtaala mmoja wa kitaifa**. Kwa wanafunzi walio na ulemavu wa macho, mahitaji ya lazima yanaweza kujumuisha kusoma na kuandika braille na vitu vingine vya mtaala mkuu ulioongezwa (kwa mfano, ujuzi wa mazingira na ujongeaji, ushauri juu ya kazi ya kujifunza, ufanisi wa hisia, teknolojia saidizi, kufanya uamuzi binafsi, n.k.). Pili, mtaala nyumbufu unahitaji kuwa na mwitikio kwa malengo ya mtu mmojammoja na kwa kuzingatia dhana kwamba **kujifunza na tathmini ni sehemu ya uhusiano unaotegemeana**: tathmini inahusiana moja kwa moja na kile mtu alichojifunza na kuonyesha wazi njia ya ujifunzaji kitu kipya. Tatu, kupima maendeleo ya mwanafunzi

mmoja mmoja kunapaswa **kuzingatia vizuizi ambavyo ni lazima kuvishinda** ili kufikia malengo yao.

Mbali na unyumbufu, mtaala wa kitaifa na mbinu na vifaa vinavyohusika, lazima viwe na **tamaduni halisi** na kuthamini uhusiano baina ya shule- familia na jamii. Wanajamii wote wanapaswa kuonyeshwa ndani ya mtaala, na watoto na vijana kutoka katika makundi yaliyotengwa wakiwa na uwezo wa kujinasibisha vizuri na kwa kujiamini ndani ya mitaala ya masomo na hata katika kazi mbalimbali zinazohusiana na masomo. Uangalifu unapaswa kuzingatiwa ili kuhakikisha kuwa suala la **maadili na ujumbe viko wazi na vinaeleweka**, na vinazingatia makundi ya watu wasiotambuliwa, au wasioonekana katika jamii.

Mtaala ambao umejikita katika elimu ya haki za binadamu kwa wanafunzi wote unapaswa kujumuisha historia ya ubaguzi na mateso kwa watu wenye ulemavu na kuhakikisha inawakilisha watu wenye ulemavu katika vifaa vyote vya kujifunzia. Kwa wanafunzi ambao ni viziwi au wasioona, mtaala unapaswa kujumuisha mtaala kamili wa lugha ya alama (yaani, mtaala unaohusisha ufundishaji wa desturi za viziwi, historia, na lugha ya alama, na lugha ya alama mguso).

La muhimu zaidi kwa watoto na vijana wenye ulemavu ni **ufikikaji katika mtaala wa kitaifa**. Wakati inakubalika duniani kote kwamba baadhi ya watoto na vijana, kama wale ambao ni viziwi, wasioona au viziwi wasioona, wanahitaji lugha mbalimbali za alama (ikiwa ni pamoja na lugha ya alama mguso) kama lugha ya kujifunzia au njia nyingine maalum ya kuuelewa mtaala (Braille, teknolojia za dijiti, miundombinu inayofikika, miongoni mwa zingine), sio watoto na vijana wote wenye ulemavu wanaohitaji njia ya usaidizi inayoonekana au inayoshikika. Watoto na vijana wenye ulemavu wa akili na wengine, ambao wanaweza kuhitaji usaidizi katika shughuli ngumu na stadi za mahusiano kati ya mtu na mtu watahitaji **kubadilishwa** na kupanuliwa kwa mtaala wa kitaifa ili kukidhi mahitaji yao maalum na kwa mtu mmojammoja.

TOFAUTI ZA KIMTAALA[3]

Mtaala **uliobadilishwa** kukidhi mahitaji fulani unabeba viwango sawa na matokeo tarajiwa kama mtaala wa taifa, lakini unatoa ujumuishwaji, kama vile Braille; ili kuwezesha haki sawia na ushiriki katika mtaala. Mtaala **ulioboreshwa** hufuata viwango sawa, lakini hutoa nafasi kwa aina tofauti za matokeo tarajiwa kuonekana, kutokana na mwanafunzi mmojammoja.

Mtaala **mbadala** ni mtaala tofauti ulioandaliwa kwaajili ya watoto na vijana wenye ulemavu. Huwa na taarifa chache na umepunguzwa zaidi, mara nyingi huwa chini sana ya kiwango na ni mara chache huendana na umri wa watoto wanaolengwa, hivyo kuzuia

[3] Imechukuliwa kutoka: Hunt, P. (ijayo). Ripoti ya Wafutiliaji wa Elimu Duniani 2020 – Andiko la awali – elimu jumuishi (watoto wenye ulemavu). UNESCO. Paris.

matokeo ya ukuwaji wa wanafunzi kielimu. Mitaala hii mara nyingi huwa ni ile inayolenga kupanua uelewa wa stadi za maisha, sanaa na ufundi, na stadi za kijamii, na kudhania kuwa watoto na vijana wenye ulemavu hawana uwezo wa kujifunza kwa mtaala wa masomo ya taaluma.

4.4.4 Ufikikaji na huduma saidizi kwa elimu jumuishi

Wakati rasilimali watu, fedha na mitaala ni uwekezaji kwa watoto *wote*, uwekezaji kiasi lazima ufanywe ambao ni maalum kwa watoto na vijana wenye ulemavu. Mbali na mazingira yanayofikika, watoto na vijana wengi wenye ulemavu pia wanahitaji kupata **nyenzo/teknolojia saidizi** na/au **Teknolojia ya Habari na Mawasiliano** (ICT) ili kuweza kutumia fursa zote za elimu.

Tena, huu ni mfano wa huduma ambayo, wakati unaweza kuathiri elimu moja kwa moja, hauwezi kuangukia chini ya mwavuli wa Wizara ya Elimu peke yake. Kwa mfano, wakati miwani (yaani kioo na lensi zake) na vifaa vya kukuza maandishi ni teknolojia saidizi iliyo muhimu kwa watoto na vijana walio na uoni hafifu ili waweze kwenda shule, kunaweza pia kuwa na hoja kwamba huduma hii ni muhimu katika maisha yao ya kila siku, ndani na nje ya shule. Nyenzo za usikivu mara nyingi ni muhimu kwa watoto ambao wana usikivu duni na kuwekwa vipandikizi kwenye ngoma ya sikio kwa wale ambao usikivu wao uko duni kabisa.

Vivyo hivyo, mtoto aliye na ulemavu wa kujongea ambaye anahitaji kitimwendo ili aweze kutoka sehemu moja hadi nyingine atahitaji kiti hiki ndani na nje ya shule. Utoaji wa vifaa vya aina hii litakuwa ni jukumu la wizara au wakala wa Wizara ya Elimu. Kwa upande mwingine, ufundishaji katika lugha ya alama ya kitaifa, au vifaa vinavyotoa sauti katika maandishi, kwa mfano, linaweza kuwa ni jukumu la Wizara ya Elimu. Kujifunza kwa lugha ya alama (ikiwemo lugha za picha au za mguso) kwa watoto wadogo na familia zao pia inahitaji kutolewa na Wizara ya Elimu au wizara nyingine inayohusika.

Ni muhimu kwamba **teknolojia saidizi**, **teknolojia ya habari na mawasiliano** na huduma zingine saidizi ziweze kukidhi mahitaji na kutolewa kwa kila mtu, kulingana na Mpango wa kielimu na kiutengamao kwa mtu mmojammoja. Uamuzi wa huduma na zana gani za kutoa unapaswa kufanywa na timu ya watu kutoka taaluma mbalimbali (na ya sekta mtambuka), ambayo inaweza kuamua ni taasisi gani inayohusika na manunuzi, malipo na kutoa huduma saidizi zinazohitajika. Katika hali isiyo ya kawaida, inawezekana kwamba mtoto atahitaji huduma saidizi kadhaa kutoka katika taasisi tofauti tofauti.
Kwa mfano, mtoto aliye na ulemavu wa Usonji. Ustawi wa Jamii na Wizara ya Uchukuzi), msaada kutoka kwa mtaalamu wa kauli (atakayetolewa na Wizara ya Afya), na usaidizi kwa walimu utakaotolewa na mtaalamu wa viungo (Wizara ya Afya na Wizara ya Elimu). Ingawa inaweza kuwa ni gharama kubwa katika mazingira yaliyotengwa, aina hizi za huduma saidizi zinahitaji fedha kidogo zaidi ikiwa zitatolewa katika mfumo wa elimujumuishi; lakini zinahitaji kujitoa kikamilifu kwa watoto na vijana na pia uwekezaji kwenye ushirikiano na kushughulika masuala kwa kadiri yanavyojitokeza. Teknolojia saidizi haziwezi kuwa mbadala wa maelekezo ya moja kwa moja kutoka kwa walimu wenye sifa.

4.5 Kutatua mjadala wa elimu maalumu

Watoto na vijana wenye ulemavu tangu zamani wamekuwa wakipatiwa elimu katika mazingira yaliyotengwa. Elimu maalum yenye mahitaji maalumu ilitengenezwa baada ya kushindwa kwa mifumo ya elimu katika kutoa elimu kwa wanafunzi wote - wakiwemo na watoto na vijana wenye ulemavu. Kwa muda mrefu, ukawa ni **utaratibu** wa kudumu ndani ya mfumo wa elimu, **badala ya huduma ya kusaidia wanafunzi** katika shule za kawaida.

Wakati elimu maalum imekosolewa tangu kuanzishwa kwake, pia imekuwa kama aina nyingine ya mfumo wa elimu, yenye utaalamu wake na zana zake ukilinganisha na elimu ya kawaida. Kwa hivyo, elimu maalum imetambuliwa kama kikwazo kwa utekelezaji wa elimu jumuishi na upinzani wa kuvunja mfumo huu kivuli mara nyingi umesababisha uunganishaji badala ya ujumuishwaji.

Ingawa katika nchi nyingi za kipato cha chini watoto na vijana wenye ulemavu wametengwa kabisa kielimu, katika nchi nyingi za kipato cha kati na kipato cha juu, mifumo inayobagua kama ile iliyo hapo chini ndiyo imekuwa kawaida.

TAASISI ZA BWENI kawaida chini ya mwavuli wa Wizara ya Ustawi wa Jamii, watoto na vijana wenye ulemavu wa akili huhudhuria matibabu (na mara nyingi mipango ya elimu yenye nia ya kufanya marekebisho) kwa muda mrefu, mara nyingi mbali na familia zao, kukiwa na uzingatiaji mdogo wa taaluma au hakuna kabisa. Kujiandikisha katika taasisi za bweni mara nyingi huwa kama hatua ya kuelekea kuishi katika makazi ya kuhifadhi watu wenye ulemavu wawapo watu wazima;

SHULE MAALUMU zilizochini ya mwavuli wa wizara za elimu, ama za bweni au za kutwa, zinalenga mahitaji ya watoto na vijana walio na ulemavu wa aina fulani (mfano shule za watu viziwi, n.k.). Shule hizi maalum zinaweza kufuata mitaala ya kawaida ya kitaaluma, lakini pia huzingatia ustadi wa matibabu na urekebishaji wa mbinu za kujifunza kutokana na mahitaji ya wanafunzi wao;

MADARASA MAALUM ni sawa na shule maalum, lakini ni kwa kiwango kidogo na mara nyingi ndani ya jengo la shule ya kawaida. Licha ya ukaribu, watoto na vijana katika madarasa maalum wana maingiliano kidogo au hayapo kabisa na wanafunzi wasio na ulemavu isipokuwa, labda, katika madarasa yasiyo ya kitaaluma (mfano sanaa, muziki, elimu ya viungo)

DARASA MAKTABA ni madarasa maalum katika shule za kawaida, mara nyingi lina walimu wa elimu maalum, ambapo watoto na vijana wa aina zote za ulemavu wanaweza kupata usaidizi wa kitabia au kielimu ambao hautolewi katika darasa la kawaida. Ingawa wakati mwingine unakusudiwa kama msaada wa muda mfupi kwa watoto na vijana wenye ulemavu, watoto na vijana wengi hutumia sehemu kubwa ya siku zao za shule katika darasa maktaba, na hukutana tu na watoto na vijana wasio na ulemavu wakati wa vipindi visivyo vya masomo.

***ZINGATIA**: Kama ilivyoelezwa hapo juu, shule jumuishi zenye lugha mbili za alama haziwezi kuitwa shule maalumu kama ilivyofafanuliwa hapa.)*

4.5.1 Kuondoa utaratibu wa shule zilizotengwa kwa elimu maalumu

Pamoja na ujio wa SDG4 na hitaji la kuzingatia Ibara ya 24 ya UNCRPD, elimu maalum, kwa kiwango fulani, tayari inahusika katika mabadiliko. Hata hivyo, kunaweza kuwepo na hoja kuwa juhudi hizi haziko kwenye mhimili mmoja na GC4 kwa sababu hazitokani na nia ya mfumo mzima wa ushirikiano.

Njia moja ambayo *mabadiliko* yanafanyika ni kwa **kubadilisha shule maalum kuwa vituo vya kukuza maarifa**. Kwa baadhi ya nchi, shule maalum zinaweka baadhi au wanafunzi wao wote katika shule za kawaida na kutengeneza vituo vya kukuza maarifa ambapo wafanyikazi wao waliopo wanaweza kusaidia shule zilizopo katika jamii kuhakikisha zinakuwa na huduma bora.Pia vituo vya rasilimali vitahusika na utambuzi na udhibitisho wa watoto na vijana wenye ulemavu, na kutoa mafunzo ya wataalamu kwa shule za kawaida.

Kuondoa utaratibu wa elimu maalum ni sharti la awali la kuwepo elimu jumuishi. Maana yake haiwezekani kuwa na utaratibu wa elimu maalum na jumuishi ndani ya mfumo mmoja . Ujumuishaji sio kitu kinachowekwa, bali ni utaratibu wa maisha. Hata hivyo, hii pia itahitaji kushughulikiwa na sekta mtambuka katika kupanga na kutekeleza, ambayo inahitaji falsafa mbili zinazoonekana kupingana kuja na lengo moja: ambalo ni ujumuishaji.

Kuondoa utaratibu wa elimu maalum kutahitaji asasi za kiraia kujihusisha na mifumo ya elimu kwa njia tofauti, kuunga mkono utaratibu mpya. Hasahasa, vyama vya watu wenye ulemavu vitakuwa na majukumu mapya ya kufanya ndani ya shule (na mifumo): kuwa washauri, kutoa ushauri wa kitaalam kwa wataalamu; kuwa washauri waelekezi na mfano wa kuigwa kwa watoto na vijana wenye ulemavu - kwa kufanya hivyo, watasaidia shule za kawaida kuwakubali na kuhakikisha ushiriki sawia wa watoto na vijana wenye ulemavu .

Vyama vya viziwi vinapaswa kujumuishwa katika sera na mipango katika ngazi zote kuwezesha upatikanaji na ufikikaji wa lugha kwa watoto wasiosikia, na kama washauri wataalam juu ya viwango vya elimu bora ya lugha mbili katika lugha ya alama ya kitaifa na ikaguzi wa mara kwa mara kuona uwezo wa walimu wa watoto hawa katika lugha hizi. Vyama vya watu wenye ulemavu wa viungo vinaweza kushiriki katika ngazi zote za serikali na kuwa washauri juu ya masuala ya ufikikaji.

Vyama vya watu wenye ulemavu wa hisia ni wataalam wa teknolojia saidizi, mawasiliano mbadala na teknolojia ya habari na mawasiliano ambao wanaweza kusaidia wizara za elimu kwa ununuzi na matumizi ya teknolojia zinazohitajika. Vyama vya watu wenye ulemavu wa afya ya akili vinaweza kushirikiana na wataalamu wa elimu na ustawi wa jamii kutoa msaada wa kisaikolojia na kijamii ndani na nje ya shule. Vyama vya watu wenye ulemavu wa akili na familia zao vinaweza kusaidia watunzi wa mtaala pamoja na walimu katika kutambua ujumuishwaji ulio bora kwa watoto na vijana walio na ulemavu wa akili ambao wanahitaji usaidizi huo. Kwa kifupi, watu wenye ulemavu na familia zao ndio washauri bora wa mabadiliko ya mfumo ambao unaweka watoto na vijana wenye ulemavu - na ahadi za UNCRPD - katika kitovu cha mabadiliko.

MAPENDEKEZO

Ili kufikia Lengo la 4 la Maendeleo Endelevu - *kuhakikisha elimu jumuishi, bora na ya usawa na kuhimiza fursa ya elimu endelevu kwa wote* – kuendana na Mkataba wa Haki za Watu wenye Ulemavu, ni muhimu kufikia uelewa wa pamoja juu ya elimu jumuishi.

Kwa mtazamo huu, IDA inakaribisha Ripoti ya UNESCO ya mradi wa Ufuatiliaji wa Elimu Duniani (GEMR), ambayo inasisitiza kwamba utofauti baina ya wanafunzi sio tatizo, bali ni fursa na inakubali mapendekezo yake kumi muhimu. Hasahasa, kwa kuzungumza kama sauti yenye mamlaka ya harakati za haki za watu wenye ulemavu katika kiwango cha duniani, IDA inahamasisha wazo hili muhimu:

Katika mfumo wa elimu jumuishi, wanafunzi wote wenye ulemavu na wasio na ulemavu hujifunza pamoja madarasani katika shule zilizopo maeneo wanayoishi. Wanapata usaidizi wanaohitaji, kuanzia shule ya awali, msingi, sekondari, vyuo vikuu na elimu ya ufundi, katika shule jumuishi na zinazofikika. Baadhi ya Wanafunzi wenye ulemavu na wasio na ulemavu, wanaweza kuchagua kwenda shule nje ya jamii zao ili kunufaika na shule bora za lugha mbili za alama, ili kupata ujuzi na maarifa mahsusi, au kupata usaidizi maalum ambao bado haupatikani katika shule iliyopo ndani ya jamii yao. Lakini utaratibu huu lazima pia iwe jumuishi.

Mfumo wa elimu jumuishi umekusudiwa kukuza usawa, ubora na ujumuishaji. Elimu jumuishi ni njia ambayo kila mwanafunzi, bila kujali uwezo, utambulisho au historia yake, atapata na kushiriki katika elimu bora, kwa kiwango sawa. **Maono ya IDA ya elimu jumuishi hayaendani na mfumo wa elimu uliyotengwa**. Kwa hivyo, shule maalum na taratibu zingine zinazotenga zinapaswa kutolewa hatua kwa hatua, wakati rasilimali watu muhimu na vyanzo vya maarifa vikibadilishwa kuwa huduma saidizi za ujumuishaji. Kwa sababu ya umuhimu wao katika kuwasaidia watoto na vijana viziwi kupata lugha, shule za viziwi zinahitaji kusaidiwa kuwa shule jumuishi zenye lugha mbili za alama. Kwa mtazamo huohuo, kwa sababu ya umuhimu wao wa kusoma na kuandika kwa njia zisizo za maandishi, shule maalum za wasioona na watoto wenye uoni hafifu lazima pia ziingizwe katika mipango ya mafunzo ya muda mfupi na muda mrefu na zisaidiwe kuwa jumuishi kupitia ushirikishwaji wa jamii na majadiliano.

Kujitoa upya kwa elimu jumuishi na SDG4 kunahitaji juhudi ya pamoja ya wadau wote wakiongea kwa sauti moja. Mapendekezo hapa chini ni yale ambayo IDA inaona kuwa **ya muhimu na ya haraka** katika utekelezaji wa elimu jumuishi kwa wanafunzi wote, wakiwemo watoto na vijana wenye ulemavu.

KWA SERIKALI

1 Iwe inasimamiwa na sekta ya umma au sekta binafsi, vituo vyote vya elimu lazima vidhibitiwe na wizara za Elimu au wizara husika kwa mafunzo jumuishi ya ufundi stadi, malezi na makuzi ya awali ya watoto na fursa za kujifunza elimu endelevu.

2 Sera zisizo za kibaguzi, sera zinazokataza kukataa watoto, na ujumuishwaji stahiki - kama ilivyoainishwa katika UNCRPD - lazima zitekelezwe kote nchini na katika ngazi zote za mfumo.

3 Uwekezaji mkubwa (watu, kijamii na kifedha) lazima ufanywe katika:

a) kuajiri na kufundisha walimu waliohitimu, wakiwemo walimu wenye ulemavu, ambao wanaweza kutoa ujumuishwaji na mazingira sawa yakujifunzia kwa wanafunzi wote;

b) kuhakikisha ufikikaji wa majengo yote ya elimu, vifaa vya kufundishia na kujifunzia, mitaala na shughuli za ziada;

c) kutoa vifaa saidizi na teknolojia saidizi, na mafunzo juu ya matumizi yake;

d) kuhakikisha huduma saidizi katika ngazi zote, ikiwemo kushirikisha wazazi na jamii, kusaidia shule zote katika kutoa mafunzo bora na jumuishi kwa wote.

4 Marekebisho ya elimu ya ualimu na mtaala lazima yakuze kanuni za Usanifu wenye Mfanano wa kidunia katika Kujifunza, pamoja na upatikanaji na ushiriki sawa katika kujifunza na tathmini. Wizara za Elimu lazima zihusike katika kupanga, kusanifu na kutekeleza mtaala wa kitaifa, mmoja, nyumbufu, ambao unatambua uanuai uliopo nchini na unaohimiza njia za ujifunzaji kwa mtu mmojammoja zitakazokidhi kusudi.

5 lugha tofautitofauti – zikiwemo lugha za alama za kitaifa na lugha za alama mguso - na njia za mawasiliano lazima zitumike kote katika mfumo (pamoja na walimu ambao wana ufasaha kamili).

6 Takwimu zinapaswa kukusanywa kila baada ya mda fulani, kunyumbulishwa kwa kiwango kinachowezekana kutokana na aina ya ulemavu, na kuchambuliwa ili kuhakikisha kunakuwa na ufuatiliaji wa kutosha na uwezeshaji wa elimu jumuishi bora na ya usawa.

7 Katika mifumo ya ngazi za chini, kanuni zisizobadilika, utaratibu wa uwajibikaji na upangaji wa rasilimali kwaajili ya elimu jumuishi katika ngazi tofauti za serikali lazima vihakikishwe.

8

Jamii, familia, wazazi na wanafunzi wenyewe lazima washiriki kikamilifu katika shughuli za ufuatiliaji na tathmini. Marekebisho ya elimu kwa nia ya ushiriki sawia yanahitaji serikali na wataalamu kushiriki kikamilifu katika ngazi ya jamii, ili kujua uwezo wa kila jamii na vipaumbele vyao. Ushauri wenye tija na ushirikishwaji wa jamii, familia na wazazi ni muhimu katika kufikia matunda ya

SDG4 .

KWA TAASISI ZA KIRAIA

1 Vyama vya watu wenye ulemavu lazima vichukue majukumu mapya ndani ya jamii, shule na mifumo na kuwa washauri, wataalam katika ulemavu fulani, kuwa washauri na mfano wa kuigwa kwa watoto na vijana wenye ulemavu. Vyama vyote vina jukumu la kuandaa sera, ushauri juu ya ufikikaji, utekelezaji bora, maandalizi ya mwalimu, usaidizi kwa wazazi, kutoa msaada wa kisaikolojia na kijamii, n.k Watu wenye ulemavu na familia zao ndio washauri bora wa mabadiliko ya mfumo ambayo yanaweka watoto na vijana wenye ulemavu - na matakwa ya CRPD - katika kitovu cha mabadiliko.

2

Wahisani na vyanzo vya fedha vya nje kwa Mashirika ya Kimataifa yasiyo ya Kiserikali (INGO) vinatii matakwa ya SDG4 na CRPD kwa kufanya pesa zote zinazopatikana ziambatane na mahitaji yanayojumuisha watu wenye ulemavu. Pia serikali zinahakikisha INGO zote zina nafasi ya kushiriki kikamilifu na kwa maksudi katika juhudi za mabadiliko lakini pia ziendelee kuongoza katika utoaji wa huduma za kutosha na jumuishi. INGO zote lazima ziahidi msaada wao katika uandaaji na utekelezaji wa mifumo ya elimu jumuishi.

HITIMISHO

Elimu ni ufunguo wa kubadilisha jamii na kutengeneza fursa sawa ambapo wote wanaweza kushiriki kikamilifu. Kukubaliana juu ya jinsi usawa, ubora, haki na mfumo wa elimu jumuishi unapaswa kuonekana ni hatua muhimu katika kuhakikisha kuwa mifumo yote ya elimu inakuwa na matokeo mazuri kwa wanafunzi wote, wakiwemo wanafunzi wote wenye ulemavu kwenye kila nchi - yeyote na popote alipo - kuhakikisha kuwa hakuna mtu ameachwa nyuma.

Kwa ripoti hii, Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu linatafakari juu ya matokeo ya awamu ya kwanza ya juhudi zake za Mwongozo wa Elimu Jumuishi, ambazo zilichukua muda mwingi, mijadala na mazungumzo yanayojenga, ili kuleta msimamo unaoeleweka na unaokubaliwa na pande zote za harakati za haki za ulemavu. Mchango huu ni muhimu kuongoza na kuhakikisha kuwa mabadiliko yanayohitajika katika sekta ya elimu jumuishi hayamwachi mwanafunzi mwenye ulemavu nyuma.

IDA inafurahia ongezeko la umakini duniani kwa elimu jumuishi, ikiwa ni pamoja na ripoti ya taasisi ya Waangalizi wa Elimu Duniani. Bado kuna mengi yanahitajika kufanyika. Kwa ripoti hii, IDA inapenda kutoa mapendekezo juu ya hatua za kuchukua, na pia kama mbinu kwa mashirika ya watu wenye ulemavu kutumia kushiriki kikamilifu kutetea haki za wanafunzi wote wenye ulemavu. IDA itafuatilia kazi iliyofanywa kupitia ripoti hii, kuiboresha, kuiongeza zaidi/au kufafanua vipengele vya ripoti hii kwa ushahidi wa nyongeza, kama vile visa-mkasa, uzoefu kutoka kwa wanafunzi wengi wenye ulemavu na utofauti wao kwa kuzingatia mikoa, aina za ulemavu , jinsia, kabila na vigezo vingine vya utambulisho. Awamu ya pili ya juhudi Mwongozo za Elimu Jumuishi ya IDA itasaidia hili, pamoja na bidii ya kusambaza, kufafanua, kufundisha na kuwatetea wadau wote wanaohusika na jumbe kuu zilizomo katika ripoti hii. Wanachama, wadau na washirika wanakaribishwa kuikabili changamoto hii kwa pamoja, kuonyesha kuwa utofauti wa wanafunzi ni fursa ya kupigania kikamilifu haki za wanafunzi wote.

IDA na wanachama wake kimaalumu wanamshukuru Paula Frederica Hunt na Alexandre Cote kwa utaalamu, michango ya kina na usaidizi usioyumba waliotoa katika mchakato huu.

Darasa jumuishi Kampala, Uganda (2009). Picha kwa hisani ya: Inclusion International

REJEA

Kichocheo cha Elimu Jumuishi. (2017). *Ripoti ya Safari ya Mafunzo Nepal, 24-30 July 2017*, London, Inclusion International.

Groce, N., & Kett, M. (2013). *Pengo kati ya ulemavu na maendeleo.* London, UK: Leonard Cheshire Kituo cha Maendeleo ya Ulemavu na Ujumuishwaji.

Hunt, P. F. & Poudyal, N. (2019). *Elimu ya watoto wenye ulemavu Nepal – Takwimu za awali 2019*. Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu. Geneva, Switzerland.

UNESCO. (2014). *Mifumo ya Elimu ASEAN+ Nchi 6: Uchambuzi linganishi wa masuala kadhaa ya elimu.* Bangkok: UNESCO ofisi ya Bangkok – Idara ya elimu ya Ukanda wa Asia na Pacific.

UNESCO. (2015). Azimo la Elimu la Incheon 2030. Katika UNESCO (Ed.), *Jukwaa la Elimu la Dunia 2015.* Incheon, Jamhuri ya Korea: UNESCO.

UNICEF. (2012). *Haki ya Elimu kwa Watoto wenye Ulemavu: Mtazamo unaozingatia haki za binadamu katika elimu jumuishi – andiko.* Geneva, Switzerland: UNICEF Ofisi ya Kanda ya Ulaya ya Mashariki na Kati na Jumuia ya Madola ya nchi zilizo huru.

UNICEF. (2015). *Suala la Uwekezaji kwaajili ya Elimu na Haki sawia.* New York: UNICEF.

Umoja wa Mataifa (2019) *Ripoti ya Ulemavu na Maendeleo*. Umoja wa Mataifa. New York, N.Y.

Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa. (1989). *Mkataba kuhusu haki za watoto.* Umoja wa mataifas. Mkutano mkuu wa umoja wa mataifa.

Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa. (2007). *Mkataba juu ya Haki za Wenye Ulemavu: Maazimio yaliyokubaliwa na Mkutano Mkuu.* Umoja wa Mataifa. Mkutan Mkuu.

Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa. (2015). *Kuibadili Dunia Yetu: the 2030 Ajenda ya Maendeleo Endelevu.* Umoja wa Mataifa, Mkutano Mkuu.

Shirika la Afya Duniani & Benki ya Dunia. (2011). *Ripoti ya dunia juu ya Ulemavu.* Geneva, Switzerkand: Shirika la Afya la Dunia.

Benki ya Dunia, Inclusion International, Leonard Cheshire. (2019). *Kila mwanafunzi ana maana: Kuchambua mgogoro wa kujifunza kwa watoto wenye ulemavu.* Washington, D.C.: Benki ya Kimataifa kwa Ujenzi na Maendeleo.

KIAMBATISHO

Katika Kiambatisho hiki, wanachama **wanne** duniani wa Shirikisho la Kimataifa la Ulemavu **ambao waliunda kikosi kazi cha Elimu Jumuishi kilichofanyia kazi ripoti hii** wanaelezea kwa ufupi mambo muhimu katika kujenga elimu jumuishi kwa wanafunzi kutoka maeneo yao, **kama mwongozo kwa watunga sera na walimu**. Mwanachama **husika** wa IDA anaweza kuulizwa kwa taarifa zaidi. **Awamu inayofuata ya Mwongozo wa Elimu Jumuishi wa IDA itakusudia kukuza na kupanua kazi hii Zaidi pamoja na mitazamo mipana ya kupigania haki za watu wenye ulemavu, ikionyesha utofauti wa watu kwa kila aina ya ulemavu juu ya kazi hii muhimu iliyoandaliwa kutokana na sera iliyokubalika kwa wote.**

Elimu jumuishi ya lugha mbili kwa watoto na vijana viziwi na watumiaji wengine wa lugha ya alama

Watoto viziwi wanawasilisha suala la kipekee kutokana na muingiliano wa lugha yao na haki za elimu; na kuwa katika hatari ya kunyimwa lugha, kuwepo kwa hitilafu nyingi zinazohusiana na kutokuwa na ufikikaji wa lugha pasipo kizuizi. Haki za lugha zinapatikana kwa kuhakikisha kuna fursa za kupata na kujifunza lugha kutoka kwa wazungumzaji asili wa lugha na katika mazingira yaliyojitosheleza ya lugha tangu kuzaliwa na wakati wote wa maisha yao ya shule. Mazingira haya yana watu wa rika na majukumu mbalimbali ambao wanajua lugha vizuri, wakitoa fursa za upatikanaji na mwendelezo wa ukuaji wa lugha. Huduma za afua za mapema kwa watoto viziwi lazima zitambue haki ya mtoto ya kupata lugha na kupatikana kwa lugha kunahitaji kuwapa lugha ya alama (ya kuona na ya mguso) kuifundisha familia na kusaidia mtoto na familia kushiriki katika mazingira ambayo lugha ya alama inazungumzwa mara nyingi. Hivyo, kutambua haki ya kupata elimu kwa watoto viziwi kunahitaji kutambuliwa na kuendelea kupata haki zao za lugha ndani ya mfumo wa elimu jumuishi. Hii pia ni pamoja na haki yao ya kukuza kikamilifu utambulisho wao wa kitamaduni na lugha, kulingana na UNCRPD Kifungu 30.

Uzoefu wa elimu jumuishi kwa watoto viziwi huwapa haki yao ya lugha na haki yao ya elimu kwa wakati mmoja. Hii imewezekana katika shule bora zenye lugha mbili na mazingira mengine ya kielimu yanayofundisha katika lugha ya alama ya kitaifa na lugha ya kitaifa iliyoandikwa. Mazingira haya bora ya kufundisha kwa lugha mbili ni sehemu ya mfumo wa elimu jumuishi, kufundisha watoto viziwi na watoto wengine ambao wanapenda kufundishwa kupitia lugha ya alama ya kitaifa. Nchi nyingi duniani zina shule za wanafunzi viziwi; utaratibu huu haupaswi kufutwa bali kuungwa mkono katika mabadiliko yao kuwa shule jumuishi zenye lugha mbili ambazo ni lugha ya alama ya kitaifa na lugha ya kitaifa ya maandishi.

Elimu bora jumuishi kwa watoto viziwi lazima iwe na vipengele vyote vilivyoorodheshwa hapa:

1. Upatikanaji wa mapema na endelevu wa kujifunza lugha ya alama ya kitaifa katika mazingira ambayo lugha inazungumzwa muda mwingi ni lazima itolewe kwa mtoto kiziwi na familia yake tangu siku mtoto alipotambuliwa kuwa kiziwi na kuendelea kwa muda wake wote atakapokuwa shuleni;

2. Elimu, ikiwemo ECEC na shule kwa watoto viziwi au viziwi wasioona inatolewa kwa ubora na katika shule yenye lugha mbili za alama na mazingira ya elimu ambayo:
    a) Inatoa elimu bora kwa lugha ya alama ya kitaifa na lugha ya kitaifa yakuandikwa;
    b) inatoa mazingira ambayo lugha ya alama inazungumzwa kwa wingi na inawaleta pamoja watu ambao ni mifano ya kuigwa na watoto kwa ufasaha wao wa kuiongea, wakiwemo wenzao ambao ni viziwi au viziwi wasioona, walimu ambao ni viziwi na watoto wengine na walimu ambao wanaongea kwa ufasaha lugha ya alama, ikiwa ni pamoja na lugha ya alama mguso;
    c) Inafuata mtaala wa elimu jumuishi pamoja na mtaala wa ziada unaofundisha lugha ya alama na tamaduni za viziwi;
    d) Inakuza, kuheshimu, na kufurahia utambulisho wa utamaduni na lugha kwa watoto viziwi au viziwi wasioona;
    e) Inatoa walimu ambao ni viziwi na/au walimu ambao wanaongea lugha ya kitaifa ya alama kwa ufasaha, hivyo kuhakikisha kunakuwa na mazingira ya lugha ya asili na ufundishaji unaokidhi mahitaji ya wanafunzi wenye lugha zaidi ya moja.;
    f) Inatoa vifaa na vitabu vya kufundishia lugha ya alama.
3. Viziwi au viziwi wasioona wanaweza kupata mafunzo ya ualimu kwa usawa bila vikwazo vya kuwazuia kuwa walimu waliohitimu na kusajiliwa.

Mahitaji ya Elimu Jumuishi kwa wanafunzi wenye ulemavu wa macho

Mahitaji yafuatayo ya elimu yanazingatiwa na WBU na Baraza la Kimataifa la Elimu ya Watu wenye Ulemavu wa Macho (ICEVI) kama muhimu kuhakikisha kuwa wanafunzi walio na ulemavu wa macho wanapata maarifa na stadi zinazohitajika kufikia uwezo wao kamili na kuwaandaa kwa masomo ya hatua zinazofuata, kujitegemea na kujitosheleza kiuchumi. Utekelezaji wa hatua zinazofaa kuhakikisha utoaji wa rasilimali zinazohitajika za kifedha, watu na vifaa kwa ujumuishaji kamili na stahiki katika elimu kwa wanafunzi wasioona na wenye uoni hafifu, kulingana na Kifungu cha 24 (3) cha Mkataba wa Umoja wa Mataifa juu ya Haki za Watu Walio na Ulemavu (2006).

1. Utoaji wa huduma bora za elimu na mipango ambayo itaimarisha mafunzo na mahitaji ya wanafunzi walio na ulemavu wa macho kutoka matabaka mbalimbali ya lugha, tamaduni, dini na kipatao. Utoaji wa huduma na mipango vinaweza kujumuisha yafuatayo:
    a. Utoaji unaomlenga mtu mmojammoja, kwa aina mahsusi ya ulemavu kwaajili ya usaidizi na mrekebisho ya mtaala, tathmini na mitihani, njia za kufundisha na mazingira ya kutolea elimu. Mbinu mbadala za tathmini lazima zibuniwe kutathmini ufaulu wa wanafunzi, ambapo mbinu zilizopo za tathmini hazifai.
    b. Utoaji wa Mtaala Mkuu ulioongezwa (ECC) pamoja na mtaala wa kitaaluma(au mtaala "mkuu"). ECC inashughulikia ujuzi mahsusi kwa aina ya ulemavu, upatikanaji wa taarifa, ufanisi wa hisia, teknolojia saidizi, ujuzi wa mazingira na ujongeaji, maisha ya kujitegemea, mwingiliano wa kijamii, burudani na mapumziko, ushauri juu ya kazi ya kusomea, na uamuzi binafsi wa kufanya anachokitaka.

c. Utoaji wa teknolojia, vifaa na vifaa vya kuongeza uoni kulingana na tathmini ya mahitaji ya kujifunzia.

d. Utoaji wa habari inayofikika katika muundo anaopendelea mwanafunzi (braille, maandishi makubwa, sauti, elektroniki), pamoja na vitabu vya kiada na machapisho, na tathmini na vifaa vinayohusika kwenye mitihani.

2. Utoaji wa hatua za mapema na mipango juu ya elimu ya awali na makuzi (ECCE) ambayo itashughulikia mahitaji ya ukuaji wa watoto wadogo walio na ulemavu wa macho, wazazi wao na familia na wanajamii; na utoaji wa huduma za afya na huduma nyingine zinazohusika kwa familia na walezi kuhakikisha utambuzi wa mapema wa ulemavu wa macho kwa watoto na kupewa rufaa kwaajili ya huduma zinazofaa za elimu.

3. Kuajiri na kutoa mafunzo kwa idadi inayotakiwa ya walimu waliohitimu ambao wana ujuzi wa kufundisha wanafunzi wenye ulemavu wa macho. Programu za mafunzo ya walimu walioko vyuoni na wale walioko kazini ni muhimu kuhakikisha kuwa walimu wa kawaida na walimu wataalam wamepata ujuzi kamili ili kusimamia programu bora na jumuishi kwa wanafunzi wasioona, wenye uoni hafifu, viziwi wasioona au ulemavu wa ziada.

4. Kuingizwa kwa mitazamo ya kijinsia na juhudi za kuhakikisha kwamba wasichana na wanawake wenye ulemavu wa macho wanajumuishwa katika huduma bora na mipango kwa kiwango sawa na wenzao wa kiume.

5. Uwezeshaji na ushirikishaji wa watu wenye ulemavu wa macho kupitia kuajiri na kutoa mafunzo kwa nafasi kama vile walimu, washauri wa elimu au wakandarasi.

ICEVI na WBU zinahakikishia serikali usaidizi kamili katika kuanzisha mifumo ya elimu, huduma na mipango ambayo inahakikisha ujumuishaji wa wanafunzi wenye ulemavu wa macho. Hii ni pamoja na msaada na ushauri wa kitaalam, utetezi, mafunzo ya ualimu na usaidizi wa kitaalamu.

Mahitaji ya Elimu kwa wanafunzi wenye ulemavu wa akili

Kwa wanafunzi wenye ulemavu wa akili, mahitaji mhimu zaidi yanahusiana na mabadiliko ya kimfumo juu ya sheria na sera, desturi za shule na desturi za darasani, kutambua kuwa kuutaja tu ulemavu hakutaonyesha mahitaji yao ya kujifunza na nini walicho na uwezo nacho.

1. Kuhusiana na **sheria na sera:** ni muhimu kwamba taratibu za kukata rufaa na uwajibikaji ziwepo ili familia ziweze kupinga vitendo vya kibaguzi.

2. Kuhusiana na **desturi za shule**: shule zinahitaji kukuza utamaduni wa heshima, ushirikiano na ujumuishaji miongoni mwa wafanyikazi na wanafunzi wote. Walimu hupokea mafunzo na usaidizi katika kupanga na kufundisha wanafunzi wote. Ushirikiano na utatuzi wa matatizo ni sehemu ya utamaduni wa shule. Wasaidizi wa kielimu na machapisho maalum na teknolojia hutolewa wakati vitakapohitajika.

3. Kuhusiana na **desturi za darasani:** waalimu lazima wasaidiwe na kuandaliwa kutosheleza uhitaji wa kila mwanafunzi, ama kwa kupitia usanifu wa kujifunza wenye

mfanano wa kidunia au kupitia marekebisho na ujumuishwaji ili kukidhi mahitaji ya mtoto mmojammoja. Walimu wanahitaji:

a) kutofautisha masomo ili wanafunzi wote waweze kushiriki;

b) kuweka matarajio mwafaka kwa wanafunzi kulingana na mahitaji yao ya kujifunza;

c) kutengeneza mipango ya kujifunza inayokidhi mahitaji ya mwanafunzi mmojammoja na yenye malengo yanayoweza kufikiwa;

d) kutumia mbinu mwafaka za ukaguzi kwa kila mwanafunzi;

e) kukuza ushirikiano katika kujifunza kwa kuwaweka watoto katika makundi kwa masomo tofautitofauti;

f) kuhamasisha usaidizi rika kwa wanafunzi wote.

Mahitaji ya elimu jumuishi kwa watoto wenye usikivu hafifu

Elimu jumuishi kwa wanafunzi wenye usikivu hafifu maana yake ni kwamba hatua zote za elimu lazima ziweze kufikika. Vipengele vifuatavyo vinachangia kufikia usawa wa fursa na matokeo sawia.

MAENDELEO YA LUGHA	Ni muhimu kuongeza fursa za kukuza lugha mapema iwezekanavyo. Ili kufanikisha hili, wanafunzi wanahitaji maelekezo ya kitaalam, wakufunzi, na vifaa saidizi vya kusikilizia. Ni muhimu pia kukuza mbinu mbadala za mawasiliano, ambazo zinaweza kujumuisha lugha ya alama, ishara, michoro, taswira, picha, vifaa vya mawasiliano vya elektroniki, n.k.
MAZINGIRA YASIYOKUWA NA VIZUIZI	Mazingira ya kujifunzia yasiyo na vizuizi maana yake ni mazingira bora yenye usikivu ili kuongeza uwezo wa kuelewa sauti au kauli darasani. Hii inaweza kutimizwa kwa kupunguza kelele zilizopo kwenye mazingira na mwangwi. Vifaa vya kunyonya sauti kama vile mapazia ya madirishani, mazulia, kitambaa vinavyofunika samani, dari na kuta zinazo nyonya sauti zitasaidia kupunguza mwangwi.
TEKNOLOJIA	Wanafunzi wanahitaji vifaa vya kuongeza usikivu au vipandikizaji vya ngoma ya sikio ili kuwaongezea usikivu. Vifaa vya kitaalamu kama vile vitanzi vya usikivu, vifaa vinavyorekebisha mawimbi ya sauti (FM) na mifumo ya sumaku mara nyingi husaidia wanafunzi kuongeza usikivu wao darasani.
UANDISHI WA KAULI	Matumizi ya uandishi wa kauli au nukuu, au teknolojia ya kubadili kauli kuwa maandishi inapaswa kupatikana darasani ili kutoa ufikikaji wa taarifa kwa kuona. Pia, kanda za video, filamu na vifaa vingine vya sauti-kuona vinapaswa kuelezewa kwa maandishi.
HUDUMA SAIDIZI	Wanafunzi wanapaswa kupata huduma saidizi mara kwa mara, wakiwemo waandikaji wa kile kinachofundishwa na waalimu.

MUINGILIANO WA KIJAMII	Watoto na vijana wanahitaji fursa za kushirikiana na wenzao wengine wenye ulemavu wa kusikia. Ili waweze kuwasiliana na wenzao ambao wanausikivu hafifu kunaweza kuhitajika wakalimani, waandikaji wa kauli, njia mbadala za mawasiliano na vifaa vya kusaidia usikivu.
WALIMU	Katika kuwafundisha wanafunzi ambao wanausikivu hafifu walimu wanapaswa kusisitiza matumizi ya machapisho yanayoonekana kwa macho na wanapaswa pia kutumia mikakati mizuri ya mawasiliano kama vile kuzungumza kwa sauti isiyobadilika badilika wakati uso na midomo ikionekana wazi kwa wanafunzi.